

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi

The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak
İslâm Hukukunda Eş Nafakası

Alimony of Spouse in Islamic Law Compared with Some Laws

Yazarlar / Authors

Mustafa GENÇ

Dr. Öğr. Üyesi. KSÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri
Anabilim Dalı. Kahramanmaraş / TÜRKİYE

mgenç@ksu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4948-8575>

Muhammed Mihdi AKSOY

KSÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri
Yüksek Lisans Öğrencisi. Kahramanmaraş/TÜRKİYE

aksoy_muhammed@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2854-730X>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 30/04/2019

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 24/06/2019

Makale Yayın Tarihi: 30/06/2019

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran / June

Yıl/Year: 17 **Sayı/Issue:** 33 **Sayfa /Page:** 351-390

Atıf/Citation: Genç, Mustafa- Aksoy, Muhammed Mihdi. " Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak İslâm Hukukunda Eş Nafakası ". KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 33 (Haziran 2019): 351-390.

<https://doi.org/10.35209/ksuifd.559143>

• Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak İslâm Hukukunda Eş Nafakası

Öz

İslâm Hukukunda eş nafakası, sahih evlenme akdinin tabii bir sonucu olarak kadın lehine erkeğin mükellef kılındığı mali bir haktır. Fıkıh bilginleri, evlilik süresinde ve evliliğin sona ermesi durumunda iddet süresince nafaka yükümlüsünün erkek olduğunda ittifak etmişlerdir. Osmanlı Nafaka Kanunu'nda, Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde ve Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu'nda da bu hüküm korunmuştur. Türk Medeni Kanunu'nda ise evlilik süresindeki geçimlikte kadın-erkek eşitliği esas alınmıştır. Dolayısıyla sadece erkeğin nafaka ile mükellef kılındığına dair herhangi bir düzenleme yapılmamış, aksine maddi imkânları nispetinde kadının da ev geçimliğine katkıda bulunmasına hükmedilmiştir. Bu kanunda eş nafakası, sadece evlilik bağının çözülmesi durumunda söz konusu edilmiştir. Bu makalenin gayesi, İslâm hukuku açısından eş nafakasının, Osmanlı Nafaka Kanunu, Hukûk-i Âile Kararnâmesi, Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu ve Türk Medeni Kanunu ile mukayeseli olarak incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Eş, Nafaka, Evlilik, Boşanma, İddet.

Alimony of Spouse in Islamic Law Compared with Some Laws

Abstract

In Islamic jurisprudence, alimony is a financial right in which men are held responsible for the sake of women, as a normal result of the right marriage contract. Islamic jurists have agreed that in the case of marriage and in the case of 'idda after the termination of marriage, the obligation of alimony is the responsibility of the male. In the Ottoman Alimony Law, this provision was also preserved in the Family Rights Decree and in the Syrian Personal Status Law. On the other hand, the Turkey Civil Law is based on that the equality between male and female during the marriage. Therefore, no reg-

ulation was made about the fact that men were responsible for alimony and on the contrary, it was decided that women would contribute to household livelihoods in proportion to their material possibilities. In this law, the spouse alimony is only in case of annulment of the marriage bond. The purpose of this article is to examine the alimony in Islamic law in comparison with the Ottoman Alimony Law, Family Rights Decree, Syrian Personal Status Law and Turkish Civil Law.

Keywords: Spouse, alimony, marriage, divorce, ‘idda.

Giriş

İnsan sosyal bir varlıktır. Onun, sevgi ve rahmet duygularını paylaşabileceği ve bazı fitrî ihtiyaçlarını karşılayıp huzura kavuşabileceği bir aileye, aileler topluluğuna ve o topluluğun teşkilatlanmış şekli olan devlete ihtiyacı vardır. Çünkü üstün değerler, önce ailede alınır, korunur ve sonraki nesillere aktarılır; toplum ve devlet de bu değerlerle şekillenir. Toplum ve devletin bu değerlerle sağlıklı bir şekilde şekillenebilmesi ise, ailenin sağlam hukukî bir temel üzerine kurulmasına bağlıdır. Çünkü hukuka uygun bir evlilik, ahlâkın güzelleştirilmesi, nefsin haramlardan korunması, fitnenin defedilmesi, çocuk terbiyesi, işlerini görmekten âciz olan Müslümanların ihtiyaçlarının karşılanması, akraba ve muhtaçlara nafaka verilmesi ve Müslümanların çoğalması gibi birçok faydalar barındırmaktadır.¹

Bu sebeple, İslâm hukuku, eşlerin bir arada yaşamasının ahlâkî ve hukukî kurallarını koymuş ve sağlam bir evliliğin ancak rükün ve şartlarına uygun bir nikâh akdiyle gerçekleşeceğini belirlemiştir. Bu anlamda İslâm hukuku evlilik hayatının kuruluşu, devamı ve sona ermesi çerçevesinde anılan kurallara uyularak yapılan evlenme akdi ile taraflara bazı hak ve mükellefiyetler yüklemiştir. Bunlardan birisi de şartları olduğu takdirde erkeğin nafaka mükellefiyetidir.

¹ Bk. Mustafa Genç, “İslâm Hukukunda Ailenin Önemi Ve Evlilik Hayatının Faydaları”, *Sosyal Bilimler Dergisi* 30 (Kasım 2018): 272, 274.

Fıkıh bilginleri normal şartlarda evlilik birliğinde nafaka mükellefinin koca olduğunda ittifak etmişlerdir. Ancak nafaka kapsamı, nafaka miktarının tayininde dikkate alınması gereken kriterler, nafakaya engel teşkil eden sebepler, kocanın nafakayı ödeyememesi ve ödemekten kaçınması durumları ile evliliğin sona ermesi sürecindeki iddet döneminde nafaka gibi konuların ayrıntılarında bir takım farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir.²

Bu çalışmada bahsi geçen konularla ilgili fukahânın görüşleri ele alınacak, sonra Osmanlı Nafaka Kanunu, Hukûk-i Âile Kararnâmesi, Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu ve Türk Medeni Kanunu'ndaki hükümlere yer verilerek mukayeseler yapılmak suretiyle bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır. Yöntem olarak öncelikle mezheplerin ilgili görüşlerine yer verilecek; akabinde Osmanlı Nafaka Kanunu'nda düzenlenen hükümlere değinilecek ve yer yer ilgili maddeler -kısmen sadeleştirilerek- aynen nakledilecektir. Sonra kısmen sadeleştirilerek Hukûk-i Âile Kararnâmesi ile Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu'nun ilgili maddeleri zikredilecektir. Daha sonra da varsa Türk Medeni Kanunu'nun konu ile ilgili düzenlemelerine yer verilecektir.

Osmanlı Nafaka Kanunu, Mecelle'nin eksik bıraktığı konulardan biri olan nafaka konusunun kanunlaştırıldığı 1915 yılında yürürlüğe girmiş bir kanundur. Bu kanun, Padişah Mehmet Reşad zamanında Mecelle şârihi ve fetvâ emîni olan Ali Haydar Efendi (ö. 1935) tarafından hazırlanmıştır. Prensip olarak Hanefî mezhebinin muteber kaynaklarına dayandırılmış olan bu kanunda, asrın ihtiyaçlarına göre diğer mezhep görüşleri de dikkate alınmıştır.³

² Bk. Şemsuddin Muhammed b. el-Hâtip eş-Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, 4. Baskı (Beyrut, Daru'l-mâ'rife, 2010), 3: 550-590; İbn Âbidîn Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz, *Reddü'l-muhtâr 'alâ durri'l-muhtâr* (Beyrut: Daru'l-fikr, 2000), 3: 622-650; Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 3. Baskı (Ankara: Öncü Basım Yayın, 2017), 165-179; Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 2. Baskı (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017), 142-147; Halil İbrahim Acar, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 173, 178.

³ Orhan Çeker, *Nafaka Kanunu* (İstanbul: Ebru Yayınları, 1985), 11.

Hukûk-i Âile Kararnâmesi, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan kısa bir süre sonra başlayan kanunlaştırma hareketlerinin son örneklerinden biridir. Aile hukuku alanında İslâm ve Osmanlı hukuk tarihinde ilk örnek sayılan bu kararnâme, 8 Muharrem 1336 (25 Ekim 1917) tarihinde hazırlanmış ve yaklaşık bir buçuk yıl yürürlükte kalmıştır. Bu kararnâmede umumiyetle Hanefi mezhebi esas alınmış, gerektiğinde diğer mezheplere de müracaat edilmiştir.⁴

Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu, 1953 yılında bir komisyon tarafından hazırlanmış ve aynı yıl yürürlüğe konulmuştur.⁵ 1953 tarihli, 59 sayılı bu kanunun temel dayanakları, Hukûk-i Âile Kararnâmesi, Mısır Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu, Kadri Paşa'nın (ö. 1888) ahvâl-i şahsiyye ile ilgili eseri ve Şam Kâdısı Ali et-Tantavi'nin (ö. 1999) ahvâl-i şahsiyye projesidir. Bu Kanunda da genel olarak Hanefi mezhebi esas alınmış, gerektiğinde diğer mezheplere de müracaat edilmiştir. Ancak bazı konularda örf ve maslahata dayalı hükümler de konulmuş ve 305. maddede kanun boşluklarında Hanefi mezhebinin esas alınması gerektiği belirtilmiştir.⁶

Türk Medeni Kanunu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 22 Kasım 2001'de kabul edilen ve 1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren 4721 sayılı kanundur. [İsviçre Medeni Kanunu esas alınarak hazırlanan](#) bu kanun ile 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Medeni Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.⁷

1. Nafaka Kavramı

1.1. Nafakanın Anlamı

Nafaka, “n-f-k” kökünden gelen “infâk” mastarından türemiş

⁴ Mehmet Âkif Aydın, “Hukûk-i Âile Kararnâmesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 314.

⁵ Abdurrahman es-Sâbûni, *Şerhu Kanuni ahvâli's-sahsiyeti's-Sûri* (Halep: Matba'atu-hayat, 1964), 1: 5.

⁶ Mustafa Dîb el-Buğa, *Şerhu Kanuni ahvâli's-sahsiyeti's-Sûri* (Şam: Yükseköğretim Yayınları, ts.), 16-23.

⁷ Necip Bilge, *Hukuk Başlangıcı*, 35. Baskı (Ankara: Turhan Kitabevi, 2017), 113-115.

bir Arapça bir isimdir⁸ ve bir şeyin tükenmesi,⁹ azalması¹⁰ ve ölmesi¹¹ gibi anlamlara gelir. Bu kavram, yiyecek, giyecek ve barınma türünden zaruri ihtiyaçların karşılanması maksadıyla kişinin bakmakla yükümlü olduğu aile fertleri için harcadığı şeylerin tümünü ifade eder.¹² Osmanlı Nafaka Kanunu'na göre "Nafaka, lügaten kişinin iyaline infak ettiği nesnedir."¹³ Türkçede nafaka, hem Arapça şekliyle hem de "geçim masrafı" ve "geçim harcamaları" şeklinde de kullanılmaktadır.¹⁴ Medeni Hukukta ise "geçimlik" şeklinde ifade edilmiştir.¹⁵

İslâm Hukuku terimi olarak nafaka, örfi anlamı itibariyle bir kimsenin, hak sahibine ihtiyacı olan yiyecekleri temin etmesidir. Şer'i anlamda ise, bir kimsenin, bakmakla yükümlü olduğu yahut geçimini üstlendiği kişilerin, sosyal konumlarına göre, standartlara uygun bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli olan yiyecek, giyecek ve mesken gibi temin etmekle mükellef olduğu zaruri ihtiyaçlardır.¹⁶ Osmanlı Nafaka Kanunu'na göre ise; "Nafaka, Şer'an ta'am ve kisve ve süknâdan ibarettir"¹⁷

1.2. Nafakanın Çeşitleri

İslâm Hukukunda nafaka, bir kimseye evlilik, akrabalık ve

⁸ Bk. İbn Manzûr Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-'Arab*, 3. Baskı (Beyrut: Daru's-sâdır, 1414/1993), 9: 190; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 559; Şeyhizâde Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman, *Mecma'u'l-enhûr fî şerhi multeka'l-ebhûr* (Beyrut: Daru ihyai't-turâs, ts.), 1: 484.

⁹ Zeynuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdülkadir el-Hanefî er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, 5. Baskı (Beyrut: Mektebetu'l-asriye, 1999), 1: 316; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 10: 357.

¹⁰ Râzî, *Muhtâru's-Sihâh* 1: 316.

¹¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 10: 357; Şihâbuddin Ahmet b. Muhammed eş-Şelebî, *Hâşiyetu Tebyînu'l-hâkâik Şerhu Kenzi'd-dekâik* (Kahire: Matbaatu'l-emiriye, h.1313), 3: 50.

¹² Celal Erbay, "Nafaka" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006) 32: 282.

¹³ Osmanlı Nafaka Kanunu Madde:1. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 17.)

¹⁴ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, ts.), 1: 345.

¹⁵ Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü* (Ankara: Yetkin Hukuk yayınları, 1996), 605.

¹⁶ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'alâ durri'l-muhtâr*, 3: 628.

¹⁷ Osmanlı Nafaka Kanunu Madde:1. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 17.)

mülkiyet olmak üzere üç sebeple vâcip olur.¹⁸ Nitekim Osmanlı Nafaka Kanunu'nda nafakanın esbâb-ı lüzûmu şu şekilde açıklanmıştır: “Nafakanın sebab-i lüzûmu üçtür: Zevciyyet ve karâbet ve mülkten ibarettir.”¹⁹

Burada sadece bu çalışmanın konusu olan eş nafakası anlatılacak; diğer iki çeşit nafakadan söz edilmeyecektir.

2. Eş Nafakası

2.1. Evli Eşin Nafakası

Evlilik nafakası, sahih bir nikâh akdiyle birlikte, bazı şartların bulunması kaydıyla kadın lehine erkeğin mükellef olduğu mali bir haktır. İslâm hukukuna göre nafaka yükümlülüğünü gerekli kılan şartların bulunması durumunda koca, m'arûf ölçüde ve kâfi gelecek miktarda karısının nafakasını karşılamalıdır.²⁰

2.1.1. Eş Nafakasının Dayanağı

Kocanın nafakayı ödeme zorunluluğunun kaynağı, Kitap, Sünnet, icmâ ve kıyâs delilleridir.²¹

Kur'an-ı Kerim'de eş nafakasının gerekli olduğuna dair birçok ayet-i kerime vardır.²² Burada onlardan sadece üçü meâlen şöyledir: “Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur.” (en-Nisâ 4/34). “...Onların (annelerin)

¹⁸ İbn Nüceym Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed el-Mısri, *Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Beyrut: Daru'l-kutubu'l-İslâmi, ts.) 4: 188; Muhammed b. Yûsuf b. Ebi Kasım b. Yûsuf el-Gırnâti, *et-Tac ve'l-iklil li-muhtasari Halil* (Beyrut: Daru'l-kutubu'l-ilmîyye, 1994), 5: 541; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 558.

¹⁹ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 43. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 22.)

²⁰ Celal Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 2. Baskı (İstanbul: Rağbet yayınları, 1998), 24; Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 145.

²¹ Bk. Alâaddin Ebû Bekir b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâi' fî tertibi's-şerai'*, 2. Baskı (Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1986), 4: 15-30; Abdülvahhap el-Hallâf, *Ahkâmu'l-ahvâli's-şahsiyye*, 2. Baskı (Beyrut: Daru'l-kalem, 1990) 104; Muhammed Ebû Zehra, *el-Ahvâlau's-şahsiyye*, 3. Baskı (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1957), 232; Mahmut Ali es-Sartâvi, *Şerhu Kânuni ahvâli's-şahsiyye*, 3. Baskı (Beyrut: Dâru'l-fikr, 2010), 131.

²² Mesela bk. el-Bakara 2/228-229,236,280; el-Maide 5/89; et-Talak 65/1,6.

yiyeceği, giyeceği, örfе uygun olarak babaya aittir...” (el-Bakara 2/233).“Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah’ın ona verdiği ölçüde harcasın. Allah, bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.” (et-Talâk 65/7).

Hadis-i şeriflerde de kadının nafakasının koca üzerine gerekli olduğu belirtilmiş ve bu hakka ihtimam gösterilmesi emredilmiştir. Burada sadece üç hadis-i şerifin nakli ile yetinilecektir:

- Cabir b. Abdullah (r.a)’dan rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (s.a.s.), vedâ haccında şöyle buyurmuştur: “Kadınlar hakkında Allah’tan korkun.Çünkü siz, onları Allah’ın emânıyla aldınız ve onları Allah’ın kelimesiyle kendinize helâl edindiniz.Bilin ki sizin hanımlarınız üzerinde hakkınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Onların sizin üzerinizdeki hakları, ma’rûf şekilde rızıklarını ve giyeceklerini temin etmenizdir.”²³
- Muâviye el-Kuşeyrî (r.a)’dan nakledildiğine göre, o şöyle anlatmıştır: “Resulullah (s.a.s.)’in yanına gelerek; ‘Hanımlarımız hakkında ne dersiniz?’ diye sordum. O da şöyle buyurdu:‘Yediklerinizden onlara da yedirin, giydiklerinizden onlara da giydirin, onları dövmeyin ve onları kötülemeyin.’”²⁴
- Hz. Aişe (r.a)’nın rivayetine göre Ebû Süfyân (r.a)ın karısı Hind (r.a), Peygamber (s.a.s.)’e gelerek kocasının cimriliğinden şikâyette bulunup kocasının kendisine ve çocuğuna yetecek şekilde nafakayı karşılamadığını söyleyip onun malından kendisine yetecek kadar almasında bir günah olup olmadığını sormuştur. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.s.), şöyle cevap vermiştir, “Maruf ölçüde kocanın malından kendine ve çocuğuna yetecek kadar al.”²⁵

Fukahâ, sahih bir nikâh akdinden sonra nafakayı düşürecek

²³ Müslim, “Hac” 147.

²⁴ Ebû Dâvud, “Nikâh” 40-41.

²⁵ Ebû Dâvud, “Buyu” 79; Dârimî, “Nikâh” 54.

sebepler bulunmadığı takdirde, kocanın karısının nafakasını karşılamasının vâcip olduğu konusunda icmâ etmişlerdir.²⁶

İslâm hukukuna göre nikâh akdinden sonra kadın, bazı tasarruflarda kocasının iznine bağlı kalmak durumundadır. Mesela koca, karısının çalışmasına izin vermeyebilir. Hanefi mezhebine göre koca bu hakka sahip olduğu için karısının çalışmasına izin verse dahi nafakasını karşılamalıdır.²⁷ Bazı hukukçular tarafından kadının kocasının evinde ikâmet edip, vaktini kocası için harcaması, devlet dairelerinde çalışan memurların durumuna kıyâs edilmiştir.²⁸ Zira bu memurlar, sadece devlet işleriyle meşgul olduklarından devletin onların geçimlerini karşılaması gerekir. Çünkü İslâm hukukuna göre, “herhangi bir kimseyi kendisi için alıkoyan kişi, onun geçimini üstlenmek zorundadır” kuralı gereği, devlet çalışanlarını maaş karşılığında alıkoymaktadır.²⁹ Mesela, Kâdı/Hâkim, devlet tarafından çalıştırılıp Müslümanların işleriyle meşguliyyete münhasır kılındığı ve rızkını temin etmek üzere başka işlerde çalışmaktan alıkonulduğu için devlet hazinesinden geçimine yetecek oranda bir payı hak eder ve devlet onun bu payını/maaşını vermelidir.³⁰ Binaenaleyh sadece kocasının işleriyle meşgul olan kadın, nafakayı hak eder ve nafakasının kocası tarafından karşılanması gerekli olur.³¹ Çünkü nasıl ki devlet, istihdam edip bütün işlerini kendi kontrol ve istifadesinde bulunmasına karşılık çalışanlarına düzenli olarak bir maaş veriyor, deyim yerinde ise nafakalarını karşılıyorsa, koca da çalışma konusunda kendi iznine bağlı olan karısının nafakasını te-

²⁶ Bk. Kâsânî, *Bedâi'*, 4: 16; Gırnâtî, *et-Tac ve'l-iklîl*, 5: 541; Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmet b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni* (Kahire: Mektebetu-Kahire, 1968), 8: 195; Gırnâtî, *et-Tac ve'l-iklîl*, 5: 541; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 5: 151.

²⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 4: 16.

²⁸ Celal Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 27.

²⁹ Abdülkerim Zeydân, *el-Mufasssal fî âhkami'l-mer'eti ve'l-beyti'l-muslim fi's-şeriatil-İslâmi* (Beyrut, Müessesetu'r-risâle, 1993), 7: 154.

³⁰ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 4: 16.

³¹ Zeydân, *el-Mufasssal fî âhkami'l-mer'e*, 7: 154.

min etmekle mükelleftir.³²

Ayrıca, kadın, kocasının izni olmadan evden çıkıp çalışamadığından kendisine yetecek kadar nafakasının kocası tarafından karşılanması, aklın da kabul edeceği bir gerçekliktir.³³

Yukarıda açıklandığı üzere eş nafakasının meşruiyetini kıyâs delili ile de temellendiren fıkıh bilginleri nafakayı koca için gerekli kılan illetin, kocanın karısını alıkoyma hakkına sahip bulunması olduğunu belirtmişlerdir. Bazı fıkıh bilginleri ise bu konuda böyle bir illet belirlemeye karşı çıkmışlar ve Kitap, Sünnet ve icmâ ile sabit olan bu nafakanın meşruiyeti için kıyâsın gerekmediğini söylemişlerdir.³⁴ Fakat bunlar da eş nafakasını gerekli kılan sebebin ne olduğu noktasında ise ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre bu nafakayı gerekli kılan sebep, bizzat evlenme akdi;³⁵ bazılarına göre, akitten sonra kocanın karısından istifade edebilme imkânının mevcut olmasıdır.³⁶ Diğer bazılarına göre ise kocanın aile reisi olmasıdır.³⁷

2.1.2. Eş Nafakasının Mükellefi

Fıkıh bilginleri, yukarıda nakledilen delillere istinâden, nafaka mükellefinin koca olduğu konusunda ittifak etmişler ve kocanın hür ve hâzır olması durumunda bir başkasının nafakaya ortak edilemeyeceğini belirtmişlerdir. Kadının farklı dinden olması da bu hükmü değiştirmez. Ayrıca kocanın maddi durumunun zayıflığı, onun nafaka mükellefiyetini düşürmediği gibi, kadının malî durumunun kocasından iyi olması da nafaka hakkına engel değildir.³⁸ Ancak Zâhirîlere göre koca kendi nafakasını dahi karşılamaktan

³² Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 27.

³³ Ali Ahmet Cercâvî, *Hikmetü't-Teşri' ve felsefetuh* (Beyrut: Dârü'l-fikr, 1994), 63-64.

³⁴ Bk. Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 4: 16; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 570.

³⁵ Bk. Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 4: 16.

³⁶ Bk. Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 570.

³⁷ Bk. Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 4: 16.

³⁸ Bilmen, *Hukuki İslâmiyye ve Istilahâtü Fıkhiyye Kâmûsu*, 2: 449; Vehbe Zuhayli, *el-Fikhü'l-İslâmi ve Edilletuh*, 3. Baskı (Beyrut: Daru'l-fikr, 1989), 7: 786.

âciz ise, zengin olan karısı, onun nafakasını karşılamak zorundadır.³⁹

Osmanlı Nafaka Kanunu'nda da nafaka mükellefinin koca olduğuna hükmedilmiş ve bir başkasının bu mükellefiyete ortak edilmeyeceği belirtilmiştir. İlgili maddeler şöyledir: “Zevcenin nafakası ale'l-ıtlak zevc üzerine lâzım gelir.”⁴⁰ “Zevcenin nafakası yalnız zevc üzerine lâzım gelir. Başkası nafakada teşrik olunmaz.”⁴¹

Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde⁴² ve -biraz daha ayrıntılarıyla birlikte- Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu'nda⁴³ da nafaka mükellefinin koca olduğuna hükmedilmiştir.

Türk Medeni Kanunu'nda ise nafaka yükümlüğüyle ilgili hüküm farklıdır. 4721 sayılı yeni Türk Medeni Kanunu'nda, kadın erkek eşitliği esas alınmış ve 743 sayılı Kanun ile erkeğe yüklenmiş olan geçim ve bakım sorumluluğu, kadın aleyhinde olmak üzere eşler arasında paylaştırmış,⁴⁴ aile yönetimi de eşlere ortak bir biçimde yüklenmiştir.⁴⁵ Yeni kanunda eşler açısından evlilik nafakası bulunmayıp ayrılık ve boşanma durumlarında nafaka söz konusu olmaktadır.⁴⁶ Ayrıca kadın ile erkek eşit olduğundan evlilik birliğinin huzur ve yararına zarar vermediği sürece, karı-koca meslek veya iş seçiminde birbirlerinden izin almak zorunda olmayıp serbestçe çalı-

³⁹ Ebû Muhammed Ali b. Ahmet b. Hazm, el-Kurtubî ez-Zâhirî, *el-Muhallâ bi'l-âsâr* (Beyrut: Daru'l-fikr, ts.), 9: 254.

⁴⁰ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 62. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 29.)

⁴¹ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 121. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 48.)

⁴² Adı geçen Karanâme'de ilgili madde şöyledir: “Sahih bir nikâh akdiyle beraber, koca üzerine karısının mehir ve nafakası lâzım gelir.” (Madde: 69.)

⁴³ Adı geçen Kanûn'da ilgili madde şöyledir: “Kadının nafakası, dini farklı olsa ve kendi ailesinin evinde ikâmet ediyorsa bile sahîh bir akitten itibaren koca üzerine gereklidir.” (Madde: 72/1.)

⁴⁴ Turgut Akıntürk - Derya Ateş Karaman, *Medeni Hukuk*, 17. Baskı (İstanbul: Beta Basım Yayım, ts.), 2: 115.

⁴⁵ Türk Medeni Kanunu, Madde: 186.1926 tarihli, 743 sayılı eski Türk Medeni Kanununun 152. maddesinde İslâm Hukukunda olduğu gibi kocanın evlilik birliğinin reisi olduğu belirtilmiş ve nafaka kapsamında kocaya bakım ve geçim sorumluluğu yüklenmişti. (Akıntürk - Ateş Karaman, *Medeni Hukuk*, 2: 115.)

⁴⁶ Türk Medeni Kanunu, Madde: 175.

şabilirler.⁴⁷ Böyle olunca da nafakanın sadece erkek tarafından karşılanma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu düzenlemeye göre evlilik müşterek olduğundan taraflar, evlilik süresince gerek kendileri için gerekse de çocukları için yapacakları masrafları müşterek bir biçimde beraber üstlenmekle mükelleftirler.⁴⁸ Zira aile birliğinin zorunlu olan harcamalarına, sadece erkek değil, her iki taraf emek ve malvarlıklarına göre katılım sağlamalıdır.⁴⁹ Dolayısıyla evlilik süresince sadece erkeğe yüklenen bir nafaka hakkı bulunmamakta, uygulamada farklı olsa da kanunen bunun tam tersine kadının da imkânına göre evlilik geçimliliğini üstlenmesi gerekmektedir.⁵⁰

2.1.3. Eş Nafakasının Kapsamı

Fıkıh kaynaklarımızda eş nafakası olarak, kadının hayatını sürdürebilmesi için yiyecek, içecek, giyecek, mesken, su, aydınlatma, mutfak araç-gereçleri, ev tefrişat malzemeleri, temizlik malzemeleri, hizmetçi masrafları, tedâvî ve doktor giderleri ile şahsi bakım ürünlerinden söz edilmektedir.⁵¹ Ancak –başta tedâvî ve doktor giderleri olmak üzere- burada anılanların bir kısmının eş nafakasından sayılması konusunda görüş ayrılıkları vardır.

Fıkıh bilginleri, nafaka olarak hayatın idamesi için gerekli olan yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyaçlarının yanı sıra bir ev için ihtiyaç duyulan tefrişat malzemelerinin, su ve aydınlatma giderlerinin ve temizlik ürünlerinin, koca tarafından karşılanması gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir.⁵²

⁴⁷ Türk Medeni Kanunu, Madde: 192.

⁴⁸ Türk Medeni Kanunu, Madde: 185.

⁴⁹ Türk Medeni Kanunu, Madde: 256-259.

⁵⁰ Türk Medeni Kanunu, Madde: 364.

⁵¹ Burada sayılanların hepsi veya bir kısmı için bk. Muhammed b. Ali el-Hanefî el-Haskefî, *Durru'l-muhtâr şerhu Tenviru'l-ebşâr* (Beyrut: Dâru'l-kutubu'l-ilmîye, 2002), 259; Grnâti, *et-Tâc ve'l-iklâl* 5: 543-550; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 3: 628; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 559.

⁵² Haskefî, *Durru'l-muhtâr*, 259; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 3: 636; Ebû'l-Velid muhammed b. Ahmet b. Rüşd el-Kurtubî, *Bidâyetu'l-muctehid ve nihâyetu'l-muktesid* (Beyrut: Muessesetu'r-risâle, 2015), 512; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 3:

Fıkıh kaynaklarımızda, detay sayılabilecek bir takım ihtilaflar dışında, bazı kayıt ve şartlar çerçevesinde kadın için hizmetçi veya hizmetçi masrafları eş nafakasından sayılmış;⁵³ fakat sağlık masrafları nafaka kapsamında görülmemiştir.⁵⁴ Ancak bazı çağdaş İslâm hukuku akademisyenleri eserlerinde tedavi masraflarını da açıkça nafaka kapsamına dâhil etmişlerdir.⁵⁵ Bunlardan Hayreddin Karaman şöyle demektedir: “Tarak, temizlik ve süs malzemesi gibi şeyleri almak da kocanın nafaka vazifesine dâhildir’ diyen fukahânın, ‘doktor ve ilaç parası kocaya ait değildir’ demeleri garip ve mesnetsizdir.”⁵⁶

Mâlikilere göre koca, kına, sürme, parfüm, sabun ve tarak gibi şahsi bakım ürünlerini nafaka kapsamında karşılamak zorundadır.⁵⁷ Ancak diğer mezhepler, bunların nafakadan sayılıp sayılmayacağı konusunda, süs malzemeleri veya şahsi temizlik ürünleri olmalarına göre farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Onlara göre sabun ve tarak, şahsi temizlik ürünleridir ve nafaka olarak karşılanmalıdır.⁵⁸ Kına, sürme ve parfüm ise süs malzemeleri olup Hanefilere göre bu süs malzemeleri nafaka kapsamına girmez. Koca, bu tür

559-561, 636; Muhammed b. Ahmet el-Buhûti el-Halvetî, *Hâşiyetü Halvetî ‘alâ munteha’l-iradât*, thk. Muhammed b. Abdullah b. Salih el-Luheydan (Katar: Daru’n-nevâdir, 2011), 5: 457.

⁵³ Haskefî, *Dürrü’l-muhtâr*, 259; İbn Âbidîn, *Reddu’l-muhtâr*, 3: 636; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-muctehid*, 512; Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, 3: 559-561; Halvetî, *Hâşiyetü Halvetî*, 5: 457.

⁵⁴ Bk. Ebü’l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta’lîl’l-muhtâr* (Beyrut: Darü’l-Erkâm, ts.), 2: 224; Şemsuddin Muhammed b. Ahmet ed-Desûkî, *Hâşiyetü Desûkî ‘alâ şerh’l-kebîr* (Beyrut: Dârü’l-fikr, ts.), 2: 511; Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, 3: 558-565; Halvetî, *Hâşiyetü Halvetî*, 5: 457.

⁵⁵ Bk. Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku I*, 9. Baskı (İstanbul: İz Yayıncılık, 2016), 1: 350; Sartâvî, *Şerh Kânunu Ahvâli’ş-şahsiye*, 135; Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 173; Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 144; Halil İbrahim Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 173, 178.

⁵⁶ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku I*, 1: 350 (dipnot: 127).

⁵⁷ Desûkî, *Hâşiyetü Desûkî ‘alâ şerh’l-kebîr*, 2: 510; Grnâtî, *et-Tâc ve’l-iklîl* 5: 543.

⁵⁸ İbn Âbidîn, *Reddu’l-muhtâr*, 3: 637; Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, 3: 564-565; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8: 199.

ihtiyaçları karşılayıp karşılamamakta serbesttir.⁵⁹ Şâfiî⁶⁰ ve Hanbelîlere⁶¹ göre ise normal şartlarda kocanın bunları karşılama zorunluluğu yoktur, fakat karısının süslenmesini yahut onda hoşuna gitmeyen bir kokunun gitmesini istiyorsa, bu malzemeleri temin etmelidir.

Osmanlı Nafaka Kanunu'nda yiyecek, giyecek, mesken, hizmetçi masrafları, su ve aydınlatma giderleri, ısınma malzemeleri ve şahsî bakım ürünleri nafaka kapsamında sayılmıştır.⁶² Ancak sağlık giderlerinin nafaka kapsamında olmadığı belirtilmiştir.⁶³

Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde sadece ev ve ev için gerekli olan tefrişat malzemeleri açıkça zikredilmiş, yiyecek, giyecek ve diğer haklardan söz edilmemiştir. İlgili madde şu şekildedir: "Koca, kendi istediği yerde zevcesine, tefrişatı için gerekli olan malzemelerle birlikte bir mesken tedarik etmeye mecburdur."⁶⁴

Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu'nda, temizlik ve şahsî bakım ürünleri ile su ve aydınlatma giderleri zikredilmemiş ancak sağlık giderleri dâhil olmak üzere diğer ihtiyaçların nafaka kapsamında olduğu hükme bağlanmıştır. Sağlık giderlerinin dışındaki ihtiyaçlarda mezheplerin görüşü esas alınmışken sağlık giderleri konusunda günümüz şartları göz önüne alınarak maslahata dayanılmıştır. İlgili maddeler şöyledir: "Koca, karısını emsallerinin evleri gibi bir evde ikâmet ettirmelidir."⁶⁵ "Evlilik nafakası, maruf ölçüde yiyecek, giyecek, barınma ve sağlık ihtiyaçlarının yanı sıra kadının emsallerinin hizmetçisi varsa bir de hizmetçiyi kapsar."⁶⁶

Türk Medeni Kanunu'nda ise daha önce de ifade edildiği üze-

⁵⁹ İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 3: 637.

⁶⁰ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 565.

⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8: 199; Halvetî, *Hâşiyetu Halvetî*, 5: 458.

⁶² Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 228-235. (Bk. Çeker, Nafaka Kanunu, 74-75.)

⁶³ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 70, 141. (Bk. Çeker, Nafaka Kanunu, 31 ve 53.)

⁶⁴ Hukûk-i Âile Kararnâmesi, Madde: 70.

⁶⁵ Suriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu, Madde: 65.

⁶⁶ Suriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu, Madde: 71.

re taraflardan sadece birisinin yükümlü olduğu evlilik nafakası bulunmadığından, onun kapsamı da düzenlenmemiştir.

2.1.4. Eş Nafakasının Miktarının Belirlenmesinde Temel Kriterler

İslâm hukukuna göre nafaka miktarının belirlenmesinde hangi kıstaslara dikkat edileceği konusunda üç ayrı görüş vardır. Bazı Hanefiler ile Şâfiîlerin dışındaki cumhûra göre nafaka miktarı belirlenirken hem erkeğin hem de kadının durumuna birlikte itibar edilir.⁶⁷ Bazı Hanefiler, “imkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin; rızıkı daralmış bulunan da Allah'ın kendisine verdiği kadarından nafaka ödesin.” (et-Talâk 65/7) mealindeki âyet-i kerimeyi delil alarak nafaka tayin edilirken sadece erkeğin durumunun nazarı itibara alınacağını söylemişlerdir.⁶⁸ Şâfiîlere göre ise yiyecek ve giyecekte erkeğin durumuna, meskende ise kadının durumuna itibar edilir.⁶⁹

Osmanlı Nafaka Kanunu'nda cumhûrun görüşü esas alınmış ve ilgili madde şöyle düzenlenmiştir: “Nafakay-ı zevcede tarafeynin yesâren ve i'saren halleri nazar-ı itibara alınarak lâzım gelir.”⁷⁰

Hukûk-i Aile Kararnâmesi'nde özel bir madde ile nafaka tayininde neye dikkat edilmesi gerektiği açıkça belirtilmemiştir. Fakat nafakanın arttırılması ve eksiltilmesi meselesi ile kocanın nafakadan kaçınması durumunda nafakanın takdiri hükme bağlanırken, cumhûrun görüşü esas alınmış ve hem erkeğin hem de kadının durumuna itibar edileceğine hükmedilmiştir.⁷¹ Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye

⁶⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2: 224; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 513; Gırnâti, *et-Tâc ve'l-iklîl* 5: 544; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8: 195; Halvetî, *Hâşiyetu Halvetî*, 5: 457.

⁶⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2: 224; Burhaneddin Ebû'l Hasan Ali b. Ebû Bekir b. Abdulcelil el-Fergâni el-Merğînânî, *el-Hidâye şerhu bidâyetu'l-mubtedî* (Beyrut: Dâru'l-kalem, ts.), 1: 328; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 513.

⁶⁹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 566.

⁷⁰ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 224. (Bk. Çeker, Nafaka Kanunu, 73.)

⁷¹ Adı geçen Kararnâme'de ilgili maddel şöyledir: “Takdir edilen nafaka, fiyatların değişmesi veya darlık ve bolluk itibarıyla tarafların hallerinin değişmesiyle veya yetecek miktardan az yahut fazla takdir edilmiş olduğunun tespit edilmesi üze-

Kanunu'nda ise bu konu, Şâfiilerin görüşü doğrultusunda düzenlendiği söylenebilir.⁷²

Türk Medeni Kanunu'nda ise evlilik nafakası düzenlenmediğinden bu nafakanın miktarının tayini ile alakalı bir hüküm bulunmamaktadır.

2.1.5. Eş Nafakasını Gerekli Kılan Şartlar ve Düşüren Sebepler

Fıkıh bilgileri, kocanın nafaka mükellefi olabilmesi için iki şartın gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Bunlardan birisi, taraflar arasında sahih bir nikâh akdinin bulunmasıdır.⁷³ Buna göre batıl ve fasit evliliklerin yanı sıra şüpheye dayalı cinsi münasebetlerde gerek birliktelik gerekse iddet döneminde nafaka gerekmez. Zira bu tür durumlarda erkek, kadını alıkoyma hakkına sahip değildir.⁷⁴ Fıkıh bilgilerinin ekserisine göre nikâhı fasit kılan husus anlaşılana kadar koca, ödemiş olduğu nafakayı hâkimin hükmüyle geri isteme hakkına sahiptir.⁷⁵ Ancak Hanbelî mezhebine göre fasit evliliklerde kadının nafakası koca tarafından karşılanmışsa, geri alınmaz.⁷⁶ Fakat fasit evliliklerde ve şüpheye dayalı ilişkilerde kadın hâmile kalırsa, ittifakla hamilelik süresinde nafakayı hak eder.⁷⁷

rine arttırılıp eksiltilebilir.” (Madde: 92.) Koca, yanında olan karısının nafakasından imtina edip kadın nafaka talep ederse, hâkim talep gününden itibaren tarafların haline göre nafaka takdir eder.” (Madde: 94.)

⁷² Adı geçen Kanun'da ilgili madde şöyledir: “Koca, karısını emsallerinin evleri gibi bir evde ikâmet ettirmelidir.”⁷²“Kadının nafakası, kadının durumu nasıl olursa olsun kocasının darlık yahut bolluk durumuna göre kadına yetecek miktardan az olmayacak şekilde belirlenir.” (Madde: 76.)

⁷³ Merğînân'î, *el-Hidâye*, 1: 326; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 3: 628; Gırnâtî, *et-Tâc ve'l-iklîl* 5: 541; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 577; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8: 228.

⁷⁴ Bk. Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 577; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 3: 629.

⁷⁵ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku I*, 1: 350-351; Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 145.

⁷⁶ Halvetî, *Hâşiyet Halvetî 'alâ Munteha'l-irâdât*, 5: 467.

⁷⁷ Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâi*, 4: 22; Gırnâtî, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5: 553; Ebû'l Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l Kebîr fî fikhi Mezheb'l-İmâmi's-Şâfî* (Beyrut: Dâru'l-kutubu'l-ilmiye, 1999), 11: 308; İbn

Kocaya nafakanın vâcip olabilmesi için aranan diğer şart kadından istifade imkânının bulunması ve kadının kendisini kocasına teslim etmesinin yanı sıra kocasına itaat etmesi ve onun iznine bağlı kalması gereken durumlarda ondan izinsiz bir tasarrufta bulunmamasıdır.⁷⁸ Sahih bir nikâh akdinden sonra kadından istifade imkânı bulunmuyorsa, istifadeye engel problemin erkek yahut kadında bulunması durumuna göre hüküm değişmektedir. Kadının kadınlık niteliklerinden istifadeyi engelleyecek bir durum olarak faydalanma imkânı engelini kadından kaynaklanması hakkındaki görüşler şöyledir: Kadın kendisinden istifade edilemeyecek kadar küçük yaşta ise -Şâfiilerin bir görüşü hariç-⁷⁹ dört mezhebe göre kocasının nafaka mükellefiyeti yoktur.⁸⁰ Kadından istifadeye engel olan durum hastalık ise Hanefiler bu kadınları da küçük yaşta kiyâs ederek onlara nafaka gerekmediğine;⁸¹ Şâfiiler nafakanın karşılanması gerektiğine hükmetmişlerdir.⁸² Ancak istifadeye engel teşkil eden problem erkekten kaynaklanıyorsa, Hanefilere göre kadın nafakayı hak eder;⁸³ Mâlikî⁸⁴ ve Şâfiilere⁸⁵ göre ise hak etmez.

Kadın, şer'î bir gerekçe olmaksızın kendisini kocasına teslim etmezse yahut kocasına itaat etmeyip onun izni olmadan tasarruflarda bulunursa, mesela kocasının izni olmaksızın evini terk ederse veya evin dışında bir meslekte çalışırsa yahut mahremi olmaksızın yolculuğa çıkarsa, nafakasının karşılanması gerekmez. Çünkü bu

Kudâme, *el-Muğni*, 8: 234; Halvetî, *Hâşiyetu Halvetî*, 5: 468.

⁷⁸ Bk. Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 326; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 513; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 570; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8: 228-231.

⁷⁹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 574.

⁸⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 328; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehit*, 513; Ebû'l-Ferec Şemsüddin Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmet b. Kudâme, *el-Makdisî, Şerhu'l-kebir 'alâ metni'l-mukni'* (Beyrut: Dâru'l-kutubu'l-Arabi, ts.), 9: 253.

⁸¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2: 226.

⁸² Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 572.

⁸³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2: 225; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 328.

⁸⁴ Gırnâtî, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5: 541.

⁸⁵ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 572.

durumda kadın, “nüşûz” a düşmüş olur.⁸⁶ Ancak kadın, muaccel mehrin teslimi veya ikâmet edeceği bir evin hazırlanması gibi şer‘an haklı sebeplerle kendisini kocasına teslim etmiyorsa, nafaka gerekli olur.⁸⁷ Bunların dışında, kadının dinden çıkması ve “hurmet-i musâhere”ye sebep olacak bir davranışta bulunması da aynı şekilde onun nafaka hakkını düşürür.⁸⁸

Osmanlı Nafaka Kanunu’nda eş nafakasını gerekli kılan şartlar ve düşüren sebepler ile ilgili hükümler şu şekildedir: Eş nafakası sahih bir akitle birlikte gerekli olur ve sahih olmayan batıl ile fasit evliliklerin yanı sıra şüpheye dayalı cinsel ilişkilerde nafaka hakkı tahakkuk etmez.⁸⁹ Şayet fasit evliliklerde nafaka ödenmişse ve ödeyen nafaka koca tarafından infak edilmemişse, geri iade edilir.⁹⁰ Bununla beraber eş nafakasının gerekli olabilmesi için kadının kendisini kocasına teslim etmesi gerekmektedir.⁹¹ Kadın kendisini teslim etmeyip nüşûza düşerse nafaka hakkı düşer.⁹² Aynı şekilde koca, karısını alıkoyma imkânına sahip olmalıdır.⁹³ Şayet alıkoymaya engel bir durum var ise ve bu durum kocadan kaynaklanıyorsa nafaka gerekli olur, ancak kadından kaynaklanıyorsa nafaka gerekli olmaz.⁹⁴ Fakat kadın, alacağını alamaması⁹⁵ yahut muaccel mehrin teslim edilmemesi gibi haklı bir gerekçe ile kendisini teslim etmiyorsa, nafakayı hak eder.⁹⁶ Ancak nafakanın gerekli olabilmesi için kadından istifade edebilmeye bir engelin olmaması şart değildir. Dola-

⁸⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 328; İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-muctehit*, 513; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 3: 572; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8: 228-231.

⁸⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2: 225; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 328; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 3: 573; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8: 230.

⁸⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 333.

⁸⁹ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 44,360. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 22,109.)

⁹⁰ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 44. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 22.)

⁹¹ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 135. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 52.)

⁹² Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 155, 167. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 57, 59.)

⁹³ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 131. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 50.)

⁹⁴ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 132. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 51.)

⁹⁵ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 133. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 51.)

⁹⁶ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 158. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 58.)

yısıyla kadın istifadeye elverişli olmayacak şekilde küçük yaşta ise⁹⁷ veya kadınlık niteliklerinden istifadeye engel olacak engellere sahip ise de⁹⁸ nafakası gerekli olur. Keza istifadeye engel durum kocadan kaynaklanıyorsa da kadının nafakası gerekli olur.⁹⁹

Görüldüğü üzere bu kanunda bahsi geçen konularda genelde cumhûrun görüşüne dayanılmıştır. Fakat istifadeye engel durumun kadından kaynaklanması meselesinde Şafîilerin; erkekten kaynaklanması meselesinde ise Hanefilerin görüşü doğrultusunda bir düzenleme yapılmıştır.

Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde nafakayı gerekli kılan şartlar ve düşüren sebepler ile alakalı hükümler şu şekilde düzenlenmiştir: "Sahih bir nikâh akdiyle beraber, koca üzerine karısının mehir ve nafakası lâzım gelir."¹⁰⁰ "Cinsel ilişki vuku bulsun veya bulmasın mutlak olarak batıl nikâh ile henüz cinsel ilişki vuku bulmayan fasit nikah, asla hüküm ifade etmez. Binâenaleyh taraflar arasında nafaka, mehir, nesep, iddet, hürmet-i musâhere ve tevârüs gibi sahîh nikâhın ahkâmı sabit olmaz."¹⁰¹ "Fasit Nikâhta cinsel ilişki vuku bulmuş ise bu ilişki üzerine yalnız mehir ve iddet lâzım gelir ve nesep ile hürmet-i musâhere sabit olur. Fakat nafaka ve tevârüs gibi ahkâm sabit olmaz."¹⁰² "Kadın meşru bir sebep olmaksızın kocasının hânesini terk edip gider veya hâne kendisinin olup da başka bir hâneye naklini talep etmezden önce zevcini eve girmekten men eyler ise, işbu nüşûzun devamı müddetince nafaka düşer."¹⁰³

Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu'nda genel olarak mezheplerin görüşüne dayanılmış; onlardan farklı olarak fasit evliliklerin son bulması durumunda da iddet döneminde nafakanın gerekli olacağına ve akdin fasit olduğunu bilmediği sürece kadının nafakayı hak

⁹⁷ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 123. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 48.)

⁹⁸ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 146. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 55.)

⁹⁹ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 125. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 49.)

¹⁰⁰ Hukûk-i Âile Kararnâmesi, Madde: 69.

¹⁰¹ Hukûk-i Âile Kararnâmesi, Madde: 75.

¹⁰² Hukûk-i Âile Kararnâmesi, Madde: 76.

¹⁰³ Hukûk-i Âile Kararnâmesi, Madde: 101.

edeceğine hükmedilmiştir.¹⁰⁴

Türk Medeni Kanunu'nda batıl olduğuna karar verilen evliliklerin son bulması durumunda, batıl olmayan evliliklerin boşanmaya ilişkin hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmiş ve nafaka hakkının terettüp edeceğine hükmedilmiştir. İlgili Kanun maddesi şu şekildedir: “Evlenmenin butlanına karar verilirse, evlenirken iyiniyetli bulunan eş bu evlenme ile kazanmış olduğu kişisel durumunu korur. Eşler arasındaki mal rejiminin tasfiyesi, tazminat, nafaka ve soyadı hakkında boşanmaya ilişkin hükümler uygulanır.”¹⁰⁵

2.1.6. Eş Nafakasının Vakti ve Peşin Ödenmesi

Hanefî¹⁰⁶ ve Mâlikîlere¹⁰⁷ göre kadının hak ettiği nafakada tam tasarruf imkânına sahip olabilmesi için koca, onun günlük nafakasını bir önceki günün akşamında vermelidir. Şafî¹⁰⁸ ve Hanbelî¹⁰⁹ mezheplerine göre ise, ihtiyaçları giderme vaktinin başlangıcı gün doğumu olduğundan, koca, her günün nafakasını gün doğumuyla

¹⁰⁴ Adı geçen Kanûn'da ilgili maddeler şöyledir: “Kadının nafakası, dini farklı olsa ve kendi ailesinin evinde ikâmet ediyorsa bile sahih bir akitten itibaren koca üzerine gereklidir, ancak eğer kocası onu nakletmeyi isterse ve o da haksız yere bundan imtina ederse bu durumda kocaya nafaka gerekli olmaz.” (Madde: 72/1.) “Kocanın mehri muacceli ödememesi veya bir mesken temin etmemesi durumunda kadının kendi ailesinin evinden taşınmaktan imtina etmesine, haklı bir gerekçe olarak itibar edilir.” (Madde: 72/2) “Kocasının izni olmaksızın evin dışındaki çalışması durumunda kadının nafaka hakkı düşer.” (Madde: 73.) “Kadın naşize olduğu müddet içerisinde nafakayı hak etmez.” (Madde: 74.) “Naşize kadın, şer’î bir gerekçe olmaksızın kocasının evini terk eden yahut başka bir eve taşınmayı talep etmeden önce kocasını eve girmekten men eden kadındır.” (Madde: 75.) “Fasit akitle yapılmış bir evlilikte cinsi münasebet vuku bulmuşsa şu sonuçlar terettüp eder: a) Mehr-i müsemma ve mehr-i misilden hangisi azsa, o oranda mehir. b) Çocukların nesebi. c) Hürmeti musahara. d) Kocanın ölmesi durumunda yahut ayrılığın gerçekleşmesi durumunda ayrılık iddeti ve iddet süresince nafaka. e) Kadın akdin fasit olduğunu bilmediği sürece nafaka hak eder.” (Madde: 51/2.)

¹⁰⁵ Türk Medeni Kanunu, Madde: 158.

¹⁰⁶ İbn Nüceym, *Bahru’r-râik*, 4: 298. Ayrıca bk. İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-muctehid*, 514.

¹⁰⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-muctehid*, 514.

¹⁰⁸ Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 3: 560.

¹⁰⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8: 202.

beraber vermelidir. Dolayısıyla koca, normal şartlarda her gün doğumuyla beraber veya her günün bir önceki akşamında karısının nafakasını periyodik olarak karşılamalıdır.¹¹⁰ Bununla birlikte eşler nafakanın borç gibi ertelenip her ayın sonunda veya belli dönemlik nafakanın toptan peşin ödenmesi konusunda anlaşmaya varabilirler. Bu konularda İslâm hukukçularının herhangi bir ihtilafı bulunmamaktadır.¹¹¹ Ancak nafakanın peşin ödenmesi durumunda, nafakası ödenen sürenin bitiminden önce boşanma yahut taraflardan birinin ölümü gerçekleşirse, arta kalan kısmın geri alınıp alınamayacağına ihtilaf edilmiştir. Hanefilerden İmâm Muhammed'e ve İmâm Şâfiğöre böyle bir durumda koca, vermiş olduğu nafakanın arta kalan kısmını geri alabilir;¹¹² İmâm Ebû Hanîfe ve EbûYûsuf'a göre ise geri alamaz, zira verdiği bu nafaka sadaka hükmündedir ve sadakalar istirdat olunmaz.¹¹³

Osmanlı Nafaka Kanunu'nda nafakanın ödeme zamanıyla ilgili olarak Hanefî ve Mâlikî mezheplerinin görüşü alınmış, fakat nafakanın aylık veya dönemlik olarak toptan verilebileceğinden söz edilmemiştir.¹¹⁴ Nafakanın peşin ödenmesi durumunda ise, İmâm Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un görüşleri esas alınmış ve nafakası ödenen sürenin bitiminden önce boşanma yahut taraflardan birinin ölümü halinde, arta kalan kısmın geri alınamayacağına hükmedilmiştir.¹¹⁵

Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde Osmanlı Nafaka Kanunu'ndaki hüküm şöylece alınmıştır: "Nafaka ta'cîl ile muaccel olur. Ve kadın tarafından alınan nafaka, elinde aynen mevcut iken vefât

¹¹⁰ Sartâvî, *Şerhu Kanuni ahvali's-şahsiye*, 142.

¹¹¹ İbn Nüceym, *Bahru'r-râik*, 4: 298; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 575; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8: 202; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmi ve Edilletuh*, 7: 818.

¹¹² Merğînâni, *el-Hidâye*, 1: 330; Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman b. Şafi eş-Şafiî, *el-Umm*, (Beyrut: Darul-marife, 1990), 5: 96.

¹¹³ Merğînâni, *el-Hidâye*, 1: 330.

¹¹⁴ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 215. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 71.)

¹¹⁵ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 214. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 71.)

veya talâk vukû bulsa istirdad olunamaz”¹¹⁶

Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu’nda ise konu ile ilgili madde şöyledir: “Hâkim, nafaka davasına bakıp nafakayı takdir ettikten sonra gerekli görmesi halinde bir ayın nafakasını geçmeyecek oranda nafakaya mahsuben kocaya bir miktar meblağı karısına peşin olarak ödemesini emredebilir.”¹¹⁷

2.1.7. Kocanın Eş Nafakasını Karşılama Zorlanması

Koca fakirliği sebebiyle nafaka ödemekte zorlanıyorsa, cumhûra göre kadın ayrılmayı talep edebilir.¹¹⁸ Hanefilere göre ise böyle bir durumda kadın nikâhı feshetmeye yönelik talep hakkına sahip olmayıp meseleyi mahkemeye taşır. Hâkim, nafakanın miktarını belirler ve kadın zengin ise kocasına borç olmak üzere kadına kendi malından nafakasını karşılama emreder. Eğer kadın zengin değilse, kocası adına borçlanmasını emreder. Borcu veren kimse de borcunu almak için kocaya veya kadına müracaat edebilir. Şayet kadın borç alacak birini bulamaz ise, bu durumda evlenmeden önce kadına bakmakla yükümlü olan kimseler, kadının nafakasını karşılamaya zorlanırlar. Bu akraba daha sonra kocanın durumunun düzelmesi halinde nafaka olarak harcadıklarını geri almak için kocaya müracaat ederler.¹¹⁹

Osmanlı Nafaka Kanunu’nda Hanefi mezhebinin görüşü esas alınarak kocanın nafakayı karşılayamamasının tefrik sebebi olmadığına, bu durumda kadının hâkime başvurabileceğine, hâkimin de bir nafaka takdir ederek, kocası adına borç alması için kadına izin vereceğine hükmedilmiştir.¹²⁰ Borç verecek birini bulamaması durumunda ise kadının nafakasının akrabası tarafından karşılanacağı

¹¹⁶ Hukûk-i Âile Kararnâmesi, Madde: 93.

¹¹⁷ Suriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu, Madde.82.

¹¹⁸ Gırnâtî, *et-Tâc ve'l-iklâl* 5: 578; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 578; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8: 204.

¹¹⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2: 226; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 329.

¹²⁰ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 293. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 89.)

belirtilmiştir.¹²¹

Bu konu, hem Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde¹²² hem de Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunun'da,¹²³ Osmanlı Nafaka Kanunu'ndaki hükümler çerçevesinde; dolayısıyla Hanefî mezhebine göre düzenlenmiştir.

2.1.8. Kocanın Eş Nafakasını Karşılamaktan Kaçınması

Maddi imkânı olup nafaka ödeme zorluğu çekmeyen kocanın nafakayı karşılamaktan kaçınması durumu ile alakalı olarak fıkıh bilginleri meşhur Hind (r.a) hadisini delil almışlardır. Böyle bir durumda gücü yeten kadının, kocasının malından kendisine yetecek kadar bir miktarı onun izni olmaksızın almasının caiz olduğunu; buna gücünün yetmemesi durumunda ise meseleyi mahkemeye taşıyacağını belirtmişlerdir. Hâkim, kocayı nafakayı karşılaması için zorlar, eğer koca nafaka karşılamaktan imtina ederse, nafaka karşılamayı kabul edinceye kadar hapseder. Buna rağmen nafaka karşılamayı kabul etmez ise, hâkim onun malından nafakayı cebren alır. Fakat nafaka olmaya elverişli parası olmayıp sadece malları varsa, Cumhûr, İmâm Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'e göre, hâkim bu

¹²¹ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 296. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 90.)

¹²² Adı geçen Kararnâme'de ilgili maddeler şöyledir: "Koca, zevcesinin nafakasını karşılamaktan âciz kalıp da zevce nafaka talep ederse hâkim koca zimmetinde borç olmak üzere talep gününden itibaren nafaka takdir eder. Ve koca, namına borç alması için zevceye izin verir." (Madde: 96.) "Maddi imkânı kısıtlı olan kadının önceki maddeler gereğince hâkim tarafından borç almaya izin verildiği yerlerde kocası olmadığı takdirde nafakası kime ait ise, talep olması durumunda onun zevceye karz vermesi lâzım gelir. Ve ileride yalnız kocaya müracaat etme hakkı olur. Ancak zevce yabancından borç almış ise borç veren, dilerse zevceden, dilerse kocadan hakkını talep eder." (Madde: 98.)

¹²³ Adı geçen Kanûn'da ilgili maddeler şöyledir: "Kadın için takdir edilmiş olan nafakanın tahsil edilmesi mümkün olmazsa, bu durumda kadının kocasının olmadığı varsayıldığında nafakasıyla yükümlü olan kimsenin belirtilmiş olan nafakayı üstlenmesi gerekir, fakat bu kimsenin kocaya müracaat etme hakkı vardır. Eğer kadına nafakayla yükümlü olmayan bir kimseden borç almasına izin verilirse, borç veren kimse dilerse kocaya, dilerse de kadına müracaat eder, kadın da kocasına müracaat eder." (Madde: 80.) "Sabit olan sebeplere dayanarak nafaka hükmünü hâkim verir ve bu hususta uzmanların görüşlerine başvurabilir." (Madde: 81.)

malları satar ve nafakayı karşılar. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre ise, nafaka, para cinsinden olan malından hâkim tarafından karşılanır, fakat para cinsinden olmayan malları hâkim tarafından satılamaz, zira reşit bir kimsenin malı ancak onun izniyle satılabilir.¹²⁴

Osmanlı Nafaka Kanunu'nda kocanın imkânı olduğu halde nafakayı karşılamaktan kaçınmasının tefrik sebebi olmadığı belirtilmiş, böyle bir durumda hâkimin kocanın asli ihtiyaçlar (havâic-i asliyye) dışındaki mallarını satıp nafakayı karşılayacağına, satılacak bir malının bulamaması durumunda ise nafaka ödemeyi kabul edinceye kadar onu hapsedeceğine hükmedilmiştir.¹²⁵

Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde kocanın nafakayı karşılamaktan kaçınması ile ilgili hüküm şöyle düzenlemiştir: "Koca, yanında olan karısının nafakasından imtina edip kadın nafaka talep ederse, hâkim talep gününden itibaren tarafların haline göre nafaka takdir eder ve belirttiği süre içerisinde peşin ödenmesini emreder."¹²⁶

Sûriye Ahvâl-i Şahsiye Kanunu'nda ise ilgili düzenleme şöyledir: "Erkek karısına harcama yapmaktan kaçınırsa yahut taksirli davranırsa nafakaya zorlanır."¹²⁷ "Kadın için nafaka kararı, kocanın vermesi gereken nafakadan imtina ettiği tarihten itibaren verilir. Fakat iddia edilen tarihin öncesinden dört ay fazlasına nafaka hükmü verilmez."¹²⁸

2.1.9. Nafakanın Arttırılması ve Eksiltilmesi

Hanefî mezhebine göre kocanın maddi imkânının ve temel ihtiyaç malzeme fiyatlarının değişmesinden ibaret olan iki durumda takdir edilen nafakanın arttırılma yahut eksiltirme suretiyle düzen-

¹²⁴ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâi'*, 4: 29; Ebû İshak Cemalüddin İbrahim b. Ali b. Yûsuf eş-Şirâzî, *el-Muhezzeb fi fihhi'l-İmâmi's-Şâfi'* (Beyrut: Daru'l-kutubu'l-ilmiye, ts.), 3: 154; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 579; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8: 201-202.

¹²⁵ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 122. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 48.)

¹²⁶ Hukûk-i Âile Kararnâmesi, Madde: 94.

¹²⁷ Suriye Ahvâl-i Şahsiye Kanunu, Madde: 71/2.

¹²⁸ Suriye Ahvâl-i Şahsiye Kanunu, Madde: 78.

lenmesi caizdir.¹²⁹

Osmanlı Nafaka Kanunu'nda Hanefi mezhebinin görüşü esas alınmış;¹³⁰ Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde de ilgili madde aynı doğrultuda düzenlenmiştir.¹³¹ Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu'nda da aynı hüküm korunmuş, fakat istisnai bir takım acil durumların gerçekleşmesi hâli dışında, nafaka takdirinin üzerinden altı ay geçmeden, nafakanın arttırılması yahut eksiltilmesine yönelik davaların kabul edilmeyeceği belirtilmiştir.¹³²

2.2. Evlilik Birliği Sona Eren Eşin Nafakası

2.2.1. İslâm Hukukuna Göre Evlilik Birliği Sona Eşin Nafakası

Bir evlilik, talâk,¹³³ tefrik,¹³⁴ fesih¹³⁵ veya ölüm ile son bulur.

¹²⁹ İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 3: 65; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmi ve Edilletuh*, 4: 809.

¹³⁰ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 343. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 103.)

¹³¹ Adı geçen Kararnâme'de ilgili madde şöyledir: "Nafaka, karı-kocanın muayyen bir şey üzerine terâzisi ve hâkimin kazâsı ile gerekli (lâzımu'l-edâ) olur. Takdir edilen nafaka, fiyatların değişmesi veya darlık ve bolluk itibarıyla karı-kocanın hallerinin değişmesiyle veya yeterli miktarın altında veya üstünde takdir edilmiş olduğunun tahakkuku üzerine artırılıp eksiltilebilir." (Madde: 92.)

¹³² Adı geçen Kanûn'da ilgili madde şöyledir: "Kocanın durumunun ve fiyatların değişmesine bağlı olarak kadının nafakası arttırılıp eksiltilebilir fakat istisnai bir takım acil durumlar hariç, belirtilmiş olmasının üzerinden altı ay geçmeden nafakanın arttırılmasına yahut eksiltilmesine dair davalar kabul edilmez." (Madde:77.)

¹³³ Talâk, kocanın karısını boşamasıdır ve İslâm hukukunda bir erkek, karısını en fazla üç defa boşayabilir. Talâk, ric'i ve bâin olmak üzere iki kısımdır. Bain talâk da küçük ve büyük bâin olmak üzere iki kısımdır. Ric'i talak, yeni bir akit gerekmez kocanın boşadığı karısına dönebileceğini ifade eden talaktır. Ancak bu talak, iddetin bitimiyle "*beynûnet-i suğra*"ya/küçük bâine dönüşür ve bu durumda koca boşadığı karısıyla ancak yeni bir akid ve mehirle tekrar evlenebilir. *Beynûnet-i kubra/büyük bâin* talak ise kocanın boşadığı karısına geri dönemeyeceğini ifade eden talaktır. Böyle bir talakta kocanın karısıyla tekrar evlenebilmesi, karısının bir başkasıyla, amacı hile olmaksızın ciddi ve fiili bir evlilik yapıp ondan boşanması yahut evlendiği kocasının ölmesiyle mümkündür. (Bk. Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmi ve Edilletuh*, 7: 386, 432, 435.)

¹³⁴ Tefrik: Evliliğin hâkim tarafından mahkeme kararıyla sonlandırılmasıdır. (Bk. Mevsili, *el-İhtiyâr*, 1: 153-163; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 369-394.)

¹³⁵ Fesih: Kuruluştan yahut sonradan arız olan bazı sebeplerle evliliğin hâkim

İslâm hukukunda evliliğin herhangi bir surette sonlanması durumunda, kadının hâmile olup olmadığının tespiti ve yeniden evlenebilmesi için beklemesi gereken bir süre vardır. Bu süreye fıkıh ıstılahında iddet denilmektedir.¹³⁶ Bu süre, boşanma-fesih-tefrik ve ölüm durumlarıyla hâmilelik haline göre farklılık arz eder.

İlgili âyeti kerîmeye göre, hâmile olmayan kadın, kocası vefat edince dört ay on gün iddet bekler. (Bk. el-Bakara 2/234)¹³⁷ Kocanın vefatının dışında herhangi bir sebeple evlilik son bulmuş ise, kadının âdet görüp-görmemesine göre iddet süresi değişir. Şayet kadın âdet görüyor ise Hanefî¹³⁸ ve Hanbelîlere¹³⁹ göre iddeti üç âdet (hayız) süresi; diğer iki mezhebe göre ise üç temizlik süresidir.¹⁴⁰ Kadın âdet görmüyorsa, ilgili âyeti kerîmeye göre iddet süresi üç aydır. (Bk. et-Talâk 65/4)¹⁴¹ Ancak bir kadın âdet görecek yaşta olmasına rağmen âdet görmüyor ve görmemesinin sebebi, emzirme yahut bir hastalık da değilse ve hâmilelik şüphesi de yoksa dokuz ay geçtikten sonra adet görmezse onun iddeti bundan sonra üç aydır.¹⁴²

“... Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapımlarıyla sona erer...” (et-Talâk 65/4) meâlindeki âyet-i kerîmeye göre evliliği her ne şekilde sonlanmış olursa olsun hâmile kadının iddeti hâmile-

kararıyla yahut taraflarca sonlandırılmasıdır. (Bk. Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1: 153-163; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 369-394.)

¹³⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 315; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 544; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 504; Halvetî, *Hâşiyetu Halvetî*, 5: 371-394.

¹³⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 315; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 550; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 518; Halvetî, *Hâşiyetu Halvetî*, 5: 378.

¹³⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 315.

¹³⁹ Halvetî, *Hâşiyetu Halvetî*, 5: 382.

¹⁴⁰ Bk. İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 544; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 505.

¹⁴¹ Bilgi için bk. Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 315; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 546; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 506; Halvetî, *Hâşiyetu Halvetî*, 5: 385.

¹⁴² Bk. İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 546. Ayrıca bk. İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî, *el-Kavânînu'l-fıkhiyye* (B.y.: Dâru'l-fikr, ts.), 203; Hattâb, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Muhammed b. 'Abdirrahmân el-Hattâb er-Ru'aynî, *Mevâhibu'l-celîl li-şerhi Muhtaşarı Halîl*, 3. Baskı (B.y.: Dâru'l-fikr, 1402/1992), 4: 151; Desûkî, *Hâşiyetu Desûkî 'alâ şerh'l-kebîr*, 2: 476 (ayrıntısız bilgi).

lik süresince devam eder ve doğumla sona erer.¹⁴³

Bütün mezhepler, cinsel ilişkiden önce boşanmanın gerçekleşmesi ve fasit nikâhın sonlanmasıyla iddet bekleyen kadına nafaka verilmeyeceği; hâmile olsun veya olmasın ricî talâkla boşanan ve hâmile olup bâin talâk ile boşanan kadının ise iddet döneminde nafakayı hak edeceği konusunda ittifak etmişlerdir.¹⁴⁴ Ancak bâin talâkla boşanmış hamile olmayan kadının nafakayı hak edip etmeyeceği konusunda ihtilaf vardır. Hanefî mezhebine göre böyle bir kadın iddet döneminde nafakayı hak eder.¹⁴⁵ Mâlikî ve Şafî mezheplerine göre böyle bir kadın, iddet döneminde yiyecek ve giyecek türünden olan nafakayı hak etmez, fakat onun mesken ihtiyacının karşılanması gerekir.¹⁴⁶ Hanebelî mezhebine göre ise bâin talâk ile boşanan kadın hâmile değilse, mesken de dâhil olmak üzere hiçbir şekilde nafakayı hak etmez.¹⁴⁷

Osmanlı Nafaka Kanunu'nda iddet nafakası ile ilgili hükümler şu şekildedir: Talâk ister ric'î ister bâin olsun ve kadın hamile olsun veya olmasın, iddet döneminde nafaka gerekli olup bu nafaka aynen evlilik nafakası gibi yiyecek, giyecek ve meskeni kapsamaktadır.¹⁴⁸ Ayrılık kocadan kaynaklanmışsa kadın iddet döneminde nafakayı hak eder.¹⁴⁹ Ayrılık kadından kaynaklı bir sebepten vukubulmuşsa, bu sebebin mâsiyet olup olmadığına bakılır. Eğer ayrılık mâsiyet kabîlinden bir sebeple meydana gelmişse iddet döneminde kadının sadece mesken ihtiyacı karşılanır. Ancak ayrılık mâsiyet kabîlinden olmayan bir sebep ile meydana gelmişse, kadın iddet

¹⁴³ Bilgi için bk. Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 315; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 548; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 509; Halvetî, *Hâşiyetu Halvetî*, 5: 373.

¹⁴⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, I: 332; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 549; Şîrbînî, *Muğni'l Muhtâc*, 3: 576.

¹⁴⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, I: 332.

¹⁴⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 549; Şîrbînî, *Muğni'l Muhtâc*, 3: 576; Sartâvî, *Şerhu Kanuni ahvâli's-şahsiye*, 150.

¹⁴⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 546; Halvetî, *Hâşiyetu Halvetî*, 5: 407.

¹⁴⁸ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 358. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 108.)

¹⁴⁹ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 355. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 108.)

döneminde nafakayı tamamen hak eder.¹⁵⁰

Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde, özel bir madde ile iddet döneminde nafakanın gerekli olduğuna dair açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak kocanın gâip olması durumunda nafakanın takdir edilebilmesi için kadına, boşanmış ve iddeti sona ermiş bir kadın olmadığına dâir yemin ettirilmesi gerektiğine hükmedilmiştir.¹⁵¹ Bu anlamda bir düzenleme iddet döneminde nafakanın gerekli olduğuna zımnem delâlet etmektedir.

Sûriye Ahvâl-i Şahsiye Kanunu'nda ise Kocanın, boşanma, tefrik yahut fesihden ötürü kendisinden iddet bekleyen kadının nafakasını karşılamak zorunda olduğu hükme bağlanmış, iddet nafakasının evlilik nafakası gibi olduğu ve iddet süresinin başlangıcından itibaren en fazla dokuz ay için nafakaya hükmedileceği belirtilmiştir. İlgili maddeler şöyledir: "Koca, talâk, tefrik yahut fesihden ötürü kendisinden iddet bekleyen kadının nafakasını karşılamak zorundadır."¹⁵² "İddet nafakası, evlilik nafakası gibidir ve ona iddetin gerekli olduğu tarihten itibaren hükmedilip dokuz aydan fazlasına hükmedilmez."¹⁵³ Görüldüğü gibi bu Kanun'da, iddet nafakasının en fazla dokuz ay olacağına hükmedilmiştir.

¹⁵⁰ Osmanlı Nafaka Kanunu, Madde: 356. (Bk. Çeker, *Nafaka Kanunu*, 108.)

¹⁵¹ Adı geçen Kararnâme'de ilgili maddeler şöyledir: "Koca, nafaka bırakmadan zevcesini terk edip gizlenirse yahut uzun sefer müddetince veya daha yakın bir yere giderek gâip olursa veyahut mefkûd olursa, hâkim zevcenin zevciyyet hakkında ikâme edeceği delil üzerine kocanın nafaka terk etmediğine, kadının da o anda nâşize ve iddeti geçmiş boşanmış bir kadın olmadığına yemin ettirdikten sonra, talep gününden itibaren nafaka takdir eder." (Madde: 97.) "Gâip olan kocanın başkasının elinde veya zimmetinde malı bulunur ve emanetçi ile borçlu kendi elinde veya zimmetinde mal olduğunu ikrar eder ve zevciyyet sabit olursa veya inkârı halinde mezkûr hususları zevce delil ile ispat eyler ise, hâkim kocanın kendisine nafaka bırakmadığına ve nâşize yahut iddeti geçmiş boşanmış olmadığına dair zevceye yemin ettirdikten sonra o maldan veya semeninden verilmek üzere talep gününden itibaren nafaka takdir eder." (Madde: 99.)

¹⁵² Suriye Ahvâl-i Şahsiye Kanunu, Madde: 83.

¹⁵³ Suriye Ahvâl-i Şahsiye Kanunu, Madde: 84.

2.2.2. Türk Medenî Kanununa Göre Evlilik Birliği Sona Eşin Nafakası

Türk Medeni Kanunu'nda evliliğin sonlanması durumu ile ilgili tedbir nafakası, iştirak nafakası ve yoksulluk nafakası olmak üzere üç çeşit nafakadan söz edilmiştir. Tedbir Nafakası, boşanma davası açılmadan önce veya açıldıktan sonra eşlerden birinin veya ergin olmayan çocukların geçinmesini sağlamak üzere verilmesine hükmedilen nafaka türüdür.¹⁵⁴ Bu nafaka geçicidir ve şartların değişip haklı gerekçelerin ortadan kalkmasıyla sonlandırılır.¹⁵⁵ Tedbir nafakası geçici olduğundan tarafların kusuruna bakılmaz.¹⁵⁶

İştirak nafakası, boşanmadan sonra çocukların velâyeti kendisine verilmeyen eş aleyhine, ergin olmayan çocuk lehine herhangi bir talep olmaksızın hâkim tarafından hükmedilen nafaka türüdür. Bu nafaka türünde, nafaka eş için değil çocuk için olduğundan, eşlerin kusur durumunun hiçbir önemi yoktur. Zira çocuk, tarafların kusurları sebebiyle hak mahrumiyetine uğratılamaz. Bu nafaka türünde amaç, kendisine velâyet verilmeyen eşin, ergin olmayan çocuğun yetiştirilmesine ve sağlık, barınma, eğitim vs. giderlerine mali gücü oranında katılmasını sağlamaktır.¹⁵⁷ İştirak nafakası da geçici bir nafaka olup çocuğun ergin olmasıyla sonlandırılır.¹⁵⁸ Ancak, ergin olmasına rağmen eğitimi devam çocuk için eğitim hayatının sonuna kadar iştirak nafakası ödenir.¹⁵⁹

İslâm hukukunda çocuğun velâyeti ve nafakası ile ilgili hüküm, Türk Medeni Kanunu'ndan farklıdır. Zira İslâm hukukuna göre çocuğun nafakası ve velâyeti, evlilik kâim olsun veya olmasın babaya aittir. Annenin nafaka konusunda yükümlülüğü bulunmayıp çocuk üzerinde velâyet hakkına sahip değildir. Sadece boşan-

¹⁵⁴ Türk Medeni Kanunu, Madde: 197.

¹⁵⁵ Türk Medeni Kanunu, Madde: 200.

¹⁵⁶ Türk Medeni Kanunu, Madde: 169.

¹⁵⁷ Türk Medeni Kanunu, Madde: 182/1.

¹⁵⁸ Türk Medeni Kanunu, Madde: 328.

¹⁵⁹ Türk Medeni Kanunu, Madde: 182/2.

madan sonra çocuğun hidâne velayeti/bakım ve gözetimi öncelikle anneye ait olur ki bu da belli bir yaşla sınırlıdır. Bu yaş, Hanefi mezhebine göre erkek çocukları için yedi; kız çocukları için ise dokuzdur.¹⁶⁰

Yoksulluk nafakası, boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek tarafın, diğer taraftan daha fazla kusurlu olmaması kaydıyla talep ettiği nafakadır. 04.05.1988 tarihli ve 3444 sayılı yeni Kanun ile daha önceki düzenleme¹⁶¹ değiştirilmiş ve söz konusu kanunun 6. maddesinde bir yıllık süre sınırı kaldırılarak yoksulluk nafakasının “süresiz” olarak istenebileceği hükmü getirilmiştir. 01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren 22.11.2001 tarihli 4721 sayılı yeni Türk Medeni Kanununun 175. maddesinin 1. fıkrasında da aynı hüküm benimsenerek yoksulluk nafakasının süresiz olarak talep edilebileceği hükmü aynen korunmuştur. Buna göre yoksulluk nafakasına süresiz olarak hükmedilir. Fakat yoksulluk nafakası talebinde bulunan taraf, diğer eşe nazaran ağır kusurlu olmamalı ve boşanma sebebiyle yoksulluğa düşecek olmalıdır. Aksi takdirde yoksulluk nafakasına hükmedilmez.¹⁶² Ancak nafaka alacaklısının evlenmesi, taraflardan birinin ölmesi, yoksulluğun kendiliğinden ortadan kalkması, nafaka alacaklısının evlenme olmadan fiilen evliymiş gibi başka birisi ile birlikte yaşayıp haysiyetsiz hayat sürmesi durumunda mahkeme kararı ile yoksulluk nafakası sonlandırılır.¹⁶³ Türk Medeni Kanunu’nda her ne kadar, nafaka sadece erkeğe yüklenmiş bir borç olmayıp kadın-erkek eşitliğine binaen kusur oranında her ikisine de yüklenmiş bir mükellefiyet olsa da uygulamada daha çok erkek aleyhine nafaka hükmü verilmektedir. Fakat çok nadir du-

¹⁶⁰ Bu konuda ayrıntılı için bk. Kâsânî, *Bedâ’u’s-sanâ’i*, 4: 42

¹⁶¹ 1926 tarihli 743 sayılı eski Türk Medeni Kanunu’nun 144. maddesinde yoksulluk nafakasının bir yıllık bir süre için talep edilebileceği düzenlenmişti. Dolayısıyla Hâkim bir yıllık süre ile sınırlı idi ve bir yıllık sürenin uzatılması ya da bir yıldan daha az süreli olarak nafakaya hükmedilmesi mümkün değildi. (Bk. Feyzi N. Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, 3.Baskı (İstanbul: Filiz Kitapevi, 1986), 399.

¹⁶² Türk Medeni Kanunu, Madde: 175/1.

¹⁶³ Türk Medeni Kanunu, Madde: 176/2.

rumlarda kadının da yoksulluk nafakasını karışılmasına hükmedildiği olmuştur. Mesela Yargıtay 2. Hukuk dairesinin 20.12.2016 tarihli kararı ile boşanma sonucunda yoksulluğa düşecek durumundaki ağır kusurlu olmayan 'erkeğe' ekonomik durumu yeterli olan 'karısının' yoksulluk nafakası vermesine karar verilmiştir.

Tük Medeni Kanunu'ndaki süresiz nafaka uygulaması, ekonomik, sosyal ve psikolojik bir takım olumsuz sonuçları sebebiyle son dönemlerde çeşitli tartışma ve çalışmalara konu olmaktadır. Bu konuda Adalet Bakanlığı ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından da çeşitli çalışmalarla bazı kanunî düzenlemelerin yapılması plânlanmaktadır. Bu çerçevede Bilge Kadın Araştırma Merkezi (BİLKA), Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM) İstanbul ve Hukuk Araştırmaları Derneği (HUDER) İstanbul Şubesi tarafından 22 Aralık 2018 tarihinde Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesinde bir grup akademisyenin katılımıyla nafaka çalıştayı gerçekleştirilmiş ve çözüm önerileri ile ilgili bir rapor hazırlanmıştır.¹⁶⁴

2.2.3. Süresini Tamamladıktan Sonra Alınan Nafakanın Hükümü

İslâm Hukukuna göre bir kimse akrabalık, evlilik ve mülkiyet olmak üzere üç sebep ile başkasının nafakasıyla mükellef olur.¹⁶⁵ Boşandıktan sonra iddetini dolduran bir kadının kendisini boşayan kocası ile evlilik bağı sona erer. Böylece eş nafakasının vâcip olma sebebi ortadan kalkar; boşanan kadın bu anlamda yabancı konumuna geçer ve boşayan kocanın nafaka mükellefiyeti düşer. Bundan sonra yeniden evleninceye kadar böyle bir kadının akrabalık bağı devreye girer ve bu bağ vasıtasıyla oğlu gibi yakınları tarafından onun nafakası karşılanır.¹⁶⁶ Bu anlamda hakikaten veya hük-

¹⁶⁴ Bilge Kadın Araştırma Merkezi, "Nafaka Çalıştayı", erişim: 3 Mart 2019, <http://www.bilka.org.tr>.

¹⁶⁵ Bk. İbn Nüceym, *Bahrü'r-râik*, 4: 188; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 558; Grnâti, *et-Tac ve'l-iklil*, 5: 541.

¹⁶⁶ Bk. Merğînânî, *el-Hidâye*, 1: 334; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8: 212; Şirbinî, *Muğni'l*

men yakını bulunmayan kadının nafakası da devlet hazinesine aittir.¹⁶⁷ “Kendisine bakacak bir hısmı bulunmayan kimsenin nafakasının devlet tarafından karşılanacağı hususunda İslâm hukukçuları ittifak halindedir.”¹⁶⁸ Böylece İslam hukuku, boşandığı kocasından nafaka hakkı kesilen kadının mahcup olmadan yaşayabileceği tedbirleri almıştır.

Bilindiği üzere İslâm, usûlüne uygun bir şekilde yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmiştir. Bu çerçevede Müslümanların birbirlerine bağış yapıp sadaka vermeleri sosyal hayata iyilik ve güzellik katarken -hukûkî mecburiyet olmaksızın- bir kimsenin boşanmış eşinin nafakasını bir süre daha karşılaması veya ekonomik olarak desteklemesi en azından birlikte yaşadıkları günlere kaşı vefâlılığın bir belgesi olarak değerlendirilebilir. Ancak İslâm, Müslümanların rızalarının aksine birbirlerinin mallarını yemelerini kabul etmiyor.¹⁶⁹ Öncelikle boşandıktan sonra idetini doldurmuş ve kocasıyla hukukî bir bağı kalmamış kadınların ilgili kanuna dayanarak eski kocalarından -rızaları olmaksızın- nafaka almalarının câiz olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Nitekim İslâm hukuku akademisyenlerinden Orhan Çeker bunu açıkça ifade etmiştir.¹⁷⁰

Nafaka vermiş olanların rızasının bulunmadığı dolayısıyla kanun gücüyle (cebren) alındığı düşünülen bu nafaka İslâm hukukuna göre gasp edilmiş mal sayılabilir.¹⁷¹ Böyle sayıldığı takdirde

Muhtâc, 3: 584; *Desûki*, *Hâşiyetu Desûki*, 2: 522.

¹⁶⁷ Bk. Şirâzî, *el-Muhezzeb*, 3:161.

¹⁶⁸ *Celal Erbay*, “Nafaka” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32: 283.

¹⁶⁹ Bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 11: 49; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 2: 335; Mansur b. Yunus b. Salahuddin b. Hasan b. İdris el-Buhûti, *Kuşşafu'l-kina' an metni'l-İkna'* (Beyrut: Daru'l-kutubu'l-ilmîyye, ts.), 4: 76.

¹⁷⁰ Orhan Çeker'in sözünün bir kısmı şöyledir: “İddet bittikten sonra erkek kendi rızasıyla nafaka vermeye devam ederse kadın onu alabilir. Fakat süre bittikten sonra koca istemeden, istek dışı biçimde kadın zorla ondan nafaka olursa bu caiz değildir.” (Bk. Yeni Akit, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/suresiz-nafaka-dinen-caiz-degil-453448.html>, erişim: 24 Nisan 2018.)

¹⁷¹ Bk. İslâm hukukuna göre gasp tarifleri ve ilgili misâllere bakınca bu kanaate varılabileceği düşünülmektedir. Bk. Merğînânî, *el-Hidâye*, 2: 293 vd.; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 2: 355 vd.; *Desûki*, *Hâşiyetu Desûki 'alâ şerh'l-kebîr*, 3: 442 vd.; Buhûti, *Kuşşafu'l-kina'*, 4: 76. Ayrıca bk. Mehmet Âkif Aydın, “Gasp”, TDV İslâm

alınan paranın haram olduğu söylenebilir. Çünkü gasp haramdır.¹⁷² Dolayısıyla süresi bittiği halde nafaka almaya devam edenler günahkâr olurlar.¹⁷³ Ayrıca bu konu kul hakkı çerçevesinde değerlendirildiği takdirde Müslüman kadınların buna karşı büyük bir hassasiyet göstermesi ve kesinlikle uzak durmaları gerekir. Başkasının malını haksız yere yemenin manevi iflas sebeplerinden biri olduğu ve ahirette mutlaka hesap verileceği, Peygamberimiz (s.a.s.) tarafından bildirilmiş; kul hakkı konusunda bazı meselelere özellikle dikkat çekilmiştir.¹⁷⁴ Süreleri dolmasına rağmen ilgili kanuna dayanarak, bugüne kadar nafaka adıyla onların kocalarından aldıkları şey için öncelikle mümkünse hak sahibinden helâllik dilemeleri; değilse konuyu “ehli”ne sorarak uygun bir yol ile gereğini yapmaları kaçınılmazdır. Böylece belki bu konudaki günah yükünden kurtulmuş olurlar ve borçsuz bir şekilde “mahkeme-i kübrâ” ile muhatap olmanın mutluluğunu yaşarlar.

Sonuç

Nafaka, İslâm hukukunun çok önemli konularından biridir. Önemine binâen bu konu, Kitap ve Sünnet’te birçok yönüyle yer almış; fıkıh kaynaklarımızda ve ilgili kanunlarda büyük bir ihtimamla incelenmiştir.

Nafaka, bir kimsenin, bakmakla mükellef olduğu yahut geçimini üstlendiği kişilerin, sosyal seviyelerine göre, standartlara uygun bir hayat sürdürebilmeleri için karşılması gereken zarûrî ihtiyaçları ifade eder. Nafakanın sebebi, evlilik, akrabalık veya mülkiyettir. İstisnâî bir görüş hariç, fukahânın ittifakıyla sahih bir evlilikten kaynaklanan eş nafakasının mükellefi kocadır. Bu hüküm, adı geçen kanunlarda da aynen yer almıştır. Türk Medeni Kanunu’nda ise kadın erkek eşitliği esas alınmış ve evlilik geçimliği sadece erkeğe değil emek ve malvarlıklarına göre her iki tarafa yüklenmiştir.

Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gasp>, erişim: 30.haziran 2019.

¹⁷² Bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 27: 52; Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, 2: 355; Desûkî, *Hâşiyetu*, 3: 442; Buhûti, *Kuşşafu’l-kina’*, 4: 76.

¹⁷³ Bk. Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, 2: 355.

¹⁷⁴ Bk. Müslim, “Birr”, 59.

Hayatın devamı için gerekli olan yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyaçlarının yanı sıra bazı durumlarda şartları çerçevesinde hizmetçinin veya hizmetçi masraflarının tedârik edilmesi, ev için gerekli tefrişât malzemeleri, su ve aydınlatma giderleriyle temizlik ürünleri, nafaka kapsamındadır. Muhtemelen yazıldıkları zamanın sosyal ve ekonomik şartları gereği, fıkıh kitaplarında nafaka kapsamında değerlendirilmeyen sağlık giderleri, bazı kanunlaştırma çalışmalarında ve çağdaş fıkıh bilginlerinin eserlerinde nafaka kapsamına dâhil edilmiştir.

Nafaka miktarının tayininde, cumhûra göre karı-kocanın durumları birlikte dikkate alınır, bazılarında göre sadece erkeğin durumu; bazılarında göre ise yiyecek ve giyecekte erkeğin, meskende kadının durumuna itibar edilir. Osmanlı Nafaka Kanunu'nda ve Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde cumhûrun görüşü esas alınmıştır. Sûriye Ahvâl-i Şahsiye Kanunu'na göre meskende kadının; yiyecek ve giyecekte erkeğin durumuna itibar edilir. Türk Medeni Kanunu'nda bu konuda hüküm bulunmamaktadır.

Kocaya nafakanın vâcip olabilmesi için sahih bir nikâh akdiyle beraber karısından faydalanma imkânının bulunması, kadının kendisini kocasına teslimi, ona itaat etmesi onun iznine bağlı kalması gereken durumlarda ondan izinsiz bir tasarrufta bulunmamasıdır. Osmanlı Nafaka Kanunu'nda ve Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde, nafakanın sahih bir akitle birlikte gerekli olacağına, sahih olmayan batıl ve fasit evliliklerde ise nafakanın gerekmeyeceği belirtilmiştir. Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu'nda ise fâsit evliliklerin son bulması durumunda da iddet döneminde nafakanın gerekli olacağına hükmedilmiştir. Türk Medeni Kanununda ise batıl olduğuna karar verilen evliliklerin son bulması durumunda, batıl olmayan evliliklerin boşanmaya ilişkin hükümlerinin uygulanacağı kaydedilmiş ve nafaka hakkının terettüp edeceğine hükmedilmiştir.

Nafaka her ayın sonunda toptan verilebileceği gibi peşin olarak da verilebilir. Fakirliği sebebiyle kocanın nafaka ödemekte zorlanması durumunda takip edilecek usûl konusunda mezhepler farklı yaklaşımlar sergilemişler. Osmanlı Nafaka Kanunu'nda,

Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde ve Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu'nda kocanın nafakadan aciz kalması durumunda hâkimin bir nafaka tayin edip kadının kocası adına borçlanmasına izin vereceğine hükmedilmiştir.

Kocanın maddi imkânına rağmen nafakadan kaçınması durumu ile ilgili mezheplerin farklı görüşleri bulunmaktadır. Osmanlı Nafaka Kanunu'na göre bu durumda hâkim kocanın mallarını satıp nafakayı karşılar; satacak malları yoksa nafakayı ödemeyi kabul edinceye kadar onu hapsedirir. Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde kocanın nafakadan kaçınırsa, tarafların durumuna göre hâkimin kadına bir nafaka takdir edeceği ve belirttiği süre içerisinde nafakanın peşin ödenmesi gerektiği hükme bağlanmıştır. Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu'na göre ise bu durumda koca nafakayı karşılamaya zorlanır, yine karşılamazsa nafakayı ödemekten imtina ettiği tarihten itibaren mahkeme nafakaya hükmeder.

Fukahânın ittifakıyla, hâmile olsun veya olmasın ric'î talâkla boşanan kadın nafakayı hak eder. Ancak bâin talâkla boşanmış hâmile olmayan kadının nafakayı hak edip etmeyeceği konusunda ihtilâf vardır. Osmanlı Nafaka Kanunu'na göre hem ric'î hem de bâin talâk sebebiyle iddet bekleyen kadın nafakayı hak eder. Hukûk-i Âile Kararnâmesi'nde iddet döneminde nafakanın gerekli olduğuna işaret yoluyla delalet edilmiştir. Sûriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu'nda ise iddet döneminde nafakanın gerekli olacağına ve en fazla dokuz ay için nafaka ödeneceğine hükmedilmiştir.

İddetini doldurduktan sonra kocası ile hukukî bir bağı kalmayan dolayısı ile bu anlamda yabancı konumuna gelen kadının kendisini boşayan kişiden nafaka almaya devam etmesi helâl değildir. Bununla beraber onu boşayan eski kocası, kendi rızası ile onun nafakasını karşılamaya devam edebilir ve karşıladığı takdirde bu nafaka bir sadaka sayılır.

Tük Medeni Kanunu'nda, boşanmadan sonraki nafaka, sadece erkeğe yüklenen bir borç değildir; iddet dönemiyle de sınırlı olmayıp süresizdir. Son birkaç yıldır bu uygulama, psiko-sosyal ve ekonomik bir takım olumsuz sonuçları sebebiyle tartışılmakta ve bu

konuda çeşitli çalışmalar yürütülmektedir.

Ayrıntı sayılabilecek bazı görüş farklılıklarıyla, İslâm hukukuna göre evlilik süresince eş nafakasıyla birlikte, boşanma gibi bir sebeple evlilik birliği sona ermiş kadının nafaka hakkı mezhepler arası ve bazı kanunlarla mukayeseli olarak anlatılmaya çalışıldı. Nafaka süresiyle ilgili olarak, hassaten nesebin korunmasıyla birlikte kadının psiko-sosyal açıdan yeniden evlenmesinin mümkün olabileceği bir zamana itibar edilmiş olduğu söylenebilir. Dileğimiz, Türk Medeni Kanunu bakımından, ilgili çalışmaların en kısa zamanda tamamlanıp -makalede anlatılanların da dikkate alınmasıyla- hakkaniyete uygun bir kanunla sonuçlanmasıdır. Böylece karısıyla hükûkî bir bağı kalmayan koca süresiz eş nafakası mükellefiyetinden kurtulacak; husumetler bitecek ilgililer, cemiyet ve yetkililer rahatlatılacak ve Yüce Allah'ın kulları olarak kardeşçe yaşamaya devam edilecektir.

Kaynakça

- Acar, Halil İbrahim. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Akıntürk, Turgut - Ateş Karaman, Derya. *Medeni Hukuk*. 17. Baskı. 2 cilt. İstanbul: Beta Basım Yayın, ts.
- Aydın, Mehmet Âkif. "Gasp". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gasp>, erişim: 30 Haziran 2019.
- Bilge, Necip. *Hukuk Başlangıcı*. 35. Baskı. Ankara: Turhan Kitapevi, 2017.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuki İslamiyye ve Istilahati Fıkhiyye Kamusu*. 8 cilt. İstanbul: Bilmen Yayınları, 1988.
- Buhûtî, Mansur b. Yunus b. Salahuddin b. Hasan b. İdris el-Buhûtî. *Kuşşafu'l-kina' an metni'l-İkna'*. 6 cilt. Beyrut: Daru'l-kutubu'l-ilmiiyye, ts.
- Buğa, Mustafa Dib. *Şerh'u-Kanun'i-Ahvalü's-Şahisyetu's-Suri*. Şam: Yükseköğretim Yayınları, ts.

- Cercavi, Ali Ahmet. *Hikmetu't-Teşri ve Felsefetuhu*. Beyrut: Daru'l-fikir, 1994.
- Çeker, Orhan. *Nafaka Kanunu*. İstanbul: Ebru Yayınları, 1985.
- Çolak, Abdullah. *İslam Aile Hukuku*. 3. Baskı. Ankara: Öncü Basım Yayın, 2017.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fazl b. Behrâm b. Abdussamed et-Temimi es-Semerkindî. *Sünenu Dârimî*. 4 cilt. Riyad: Dâru'l-Muğni, 2000.
- Desûkî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed. *Hâşiyetu Desûkî alâ Şerhi'l-Kebîr*. 4 cilt. Beyrut: Daru'l-fikir, ts.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. 2 cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, ts.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddad b. Amr el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünenu Ebi Davud*. 4 cilt. Beyrut: Mektebetu'l-asriyye, ts.
- Ebû Zehra, Muhammed. *el-Âhvâlu's-Şahisyye*. 3. Baskı. Beyrut: Daru'l-fikir, 1957.
- Erbay, Celal. *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*. 2. Baskı. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Erbay, Celal. "Nafaka". *Türkiye Diayent Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32: 282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Feyzioğlu, Feyzi N. *Aile Hukuku*. 3. Baskı. İstanbul: Filiz Kitapevi, 1986.
- Genç, Mustafa. "İslâm Hukukunda Ailenin Önemi Ve Evlilik Hayatının Faydaları". *Sosyal Bilimler Dergisi*. 30 (Kasım 2018): 272-294. <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4604>
- Gırnâtî. Muhammed b. Yûsuf. b. Ebi Kasım b. Yusud el-Gırnâtî, *et-Tâc ve'l-İklîl li muhtasari Halil*. 8 cilt. Beyrut: Daru'l-kutubu'l-ilmîyye, 1994.
- Hallaf, Abdüvahhab. *Ahkâmu'l-ahvâli's-Şahisyye*. 2. Baskı. Beyrut: Daru'l-Kalem, 1990.
- Halvetî, Muhammed b. Ahmed el-Buhûtî. *Hâşiyetu Halvetî alâ Münteha'l-iradât*. thk. Muhammed b. Abdullah b. Salih el-Luheydan. 7 cilt. Katar: Daru'n-nevadir, 2011.

- Hâskefi, Muhammed b. Ali el-Hânefi. *Durru'l-muhtâr şerhu Tenvir'u'l-Ebsâr*. Beyrut: Daru'l-kutubu'l-ilmiyye, 2002.
- Hattâb, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Muhammed b. 'Abdirrahmân el-Hattâb er-Ru'aynî. *Mevâhibu'l-celîl li-şerhi Muhtaşarı Halîl*. 6 cilt. Dâru'l-fikr. 3. Baskı, 1402/1992.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz. *Reddû'l-Muhtâr alâ Dürrü'l-muhtâr*. 12 cilt. Beyrut: Darü'l-fikir, 2000.
- İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî. *el-Kavânînu'l-fikhiyye*. Dâru'l-fikr, baskı yeri ve tarihi yok.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmet b. Hazm el-Kurtubi ez-Zahiri. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. 12 cilt. Beyrut: Daru'l-fikir, ts.
- İbn Kudâme, Ebû'l-Ferec Şemsuddin Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisi. *Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-Mukni*. 12 cilt. Beyrut: Daru'l-kutubu'l-Arabî, ts.
- İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî. *el-Muğni*. 10 cilt. Kahire: Mektebetu Kahire, 1968.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrim. *Lisânü'l-'Arab*. 15 cilt. Beyrut: Dâru's-Sadır, 1414/1993.
- İbn Nüceym, Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed el-Mısri. *Bahru'r-Raik şerhu Kenzu'd-Dekaik*. 7 cilt. Beyrut: Daru'l-kutubu'l-İslami, ts.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubi. *Bidâyetu'l-muctehid ve nihâyetu'l-muktesid*. Beyrut: Müessesetu'r-risale, 2015.
- Kahveci, Nuri. *İslam Aile Hukuku*. 2. Baskı. İstanbul: Hikmetevi, 2017.
- Kâsânî, 'Alâüddin Ebî Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî. *Kitâbu Bedâi'u's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'*. 2. Baskı. 7 cilt. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 1986.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku 1*. 9. Baskı. 3 cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.

- Mâverdi, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib el-Basri el-Bağdâdi. *el-Hâvî'l-kebir fî fıkhi mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. 19 cilt. Beyrut: Daru'l-kutubu'l-ilmiyye, 1999.
- Merğînânî, Burhaneddin Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir b. Abdülcelil el-Fergâni. *el-Hidâye şerhu Bidâyetu'l-mübtedî*. 2 cilt. Beyrut: Daru'l-kalem, ts.
- Mevsilî, Ebû'l-Fazl Mecduddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdud. *el-İhtiyâr li-talili'l-Muhtâr*. 2 cilt. Beyrut: Daru'l-erkam, ts.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramuz. *Durerüul-hukkam şerhu Ğureru'l-âhkâm*. 2 cilt. Beyrut: Daru İhya'u kutbi'l-Arabiye, ts.
- Müslim, b. Haccaâc Ebû'l-Hasan el-Kuşeyri en-Nisâbüri. (*Sahih-i Müslim*) *el-Müsnedu's-Sahîhu'l-muhtasaru mine's-Süneni binakli'l-adli anil-Adl ilâ Resulillah*. 5 cilt. Beyrut: Dâru İhayu't-turasi'l Arabi, ts.
- Râzî, Zeynuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkadir el-Hanefî. *Muhtâru's-Sihah*. 5. Baskı. Beyrut: MeketEbû'l-asriye, 1999.
- Sabunî, Abdurrahman. *Şerh'u-Kanun'i-Ahvâli's-Şahsiyeti's-Suri*. 2 cilt. Halep: Matbbat'u-hayat, 1964.
- Sartavi, Mahmut Ali. *Şerhu Kanuni Âhvâvalu's-Şahsiyye*. 3. Baskı. Beyrut, Daru'l-fikir, 2010.
- Şafîi, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris. b. Abbas b. Osman b. Şafîi. *el-Umm*, 8 cilt. Beyrut: Daru'l-ma'rife, 1990.
- Şelebi, Şihabuddin Ahmet b. Muhammed. *Hâşiyetu Tebyinu'l-Hekaik şerhu Kenzu'd-dekaik*. 6 cilt. Kahire: Mektebetu'l-emiriye, 1313.
- Şeyhizâde, Damâd Abdurrahman b. Muhammed b. Suleyman. *Mecma'u-l Enhur fî Şerhi Münlteka'l-Ebhur*. 4 cilt. Beyrut: Daru İhyau't-turas, ts.
- Şîrazî, Ebû İshak Cemaluddin İbrahim b. Ali b. Yûsuf. *el-Mühezzeb fî fıkhi'l-İmâmi's-Şâfiî*. 3 cilt. Beyrut: Daru'l-kutubu'l-ilmiyye, ts.

- Şirbîni, Şemseddin Muhammed b. el-Hatib. *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti meâni elfâzi'l-Minhâc*. 4 cilt. Beyrut: Daru'l-Marife, 2010.
- Yeni Akit. "Süresiz Nafaka Dinen Caiz Degil". Erişim: 24 Nisan 2018. <https://www.yeniakit.com.tr/haber/suresiz-nafaka-dinen-caiz-degil-453448.html>.
- Yılmaz, Ejder. *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları, 1996.
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Mufassal fî âhkâmi'l-mer'ati ve'l-beyti'l-Müslim fî ş-Şeriatî'l-İslami*. Cilt 11. Beyrut: Müessesetu'r-risale, 1993.
- Zuhayli, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmi ve edilletuhu*,. 3. Baskı. 9 cilt. Beyrut: Darü'l-fikir, 1989.

Alimony of Spouse in Islamic Law Compared With Some Laws

Summary

Alimony provides the necessary needs that the person must meet the person responsible for him so that he agrees to his social status in order to live according to the standards. Fuqaha 'have agreed that the husband is the one who is responsible for the alimony that comes from a right marriage contract. This provision is also included in the aforementioned laws. According to the Turkish Civil Code, and marital livelihood was not only for men, but also for both sides, according to their labor and property.

In addition to the necessities of food, clothing and housing that are necessary for the survival of life, the provision of the maid or maid's expenses if the woman needs it, the furnishing materials required for the home, the cleaning products, water and lighting costs and alimony are covered by alimony. However, health expenses are not counted as alimony. Health expenses of the were included in the Fiqh by some law enforcement studies based on fiqh and contemporary Fiqh scholars. Other requirements specified in the Ottoman Alimony Law, other than medical expenses, are under the provision of alimony. In the of Family Rights Decree, only the furnishing materials required for home and home were clearly mentioned and others were not mentioned. The needs mentioned in the Syrian Personal Status Law, including medical expenses, are considered as alimony.

Account the financial conditions of the couple together when determining the amount of alimony. Some said the husband's financial conditions are taken only. Some said that the husband's condition is taken in food and clothing, while the wife is in the house. The Ottoman Alimony Law and the Family Rights Decree were based on the opinion of the public. The Syrian Personal Status Law ruled that it takes into account the financial conditions of the husband in food and clothing, while in the house; the wife's case will be taken. The Turkish Civil Law contains no provision on this subject.

The husband should have the opportunity to benefit from his wife with a real marriage agreement, and the woman should submit

herself to her husband, obey her and do nothing without her permission. It is stated in the Ottoman Alimony Law and the Family Rights Decree that alimony will be required with a marriage contract and that alimony will not be required in the false and vicarious marriages that are not true. In the Syrian Personal Status Law, it was decreed that alimony would be necessary in the case of vicious marriages ending in the time of iddet. In the Turkish civil code, if the marriages that are deemed to be wrong are terminated, the provisions of the divorce that are not wrong marriages will be applied and the right of alimony will be decided to investigate.

About the situation of the husband avoiding alimony despite the material possibility. In this case, according to the Ottoman Alimony Law, the judge will sell the husband's goods and pay the alimony; if he does not have the goods to sell, he will have him imprisoned until he accepts the payment of the alimony. In the of Family Rights Decree, if the husband avoids, it is stipulated that the judge will appreciate a alimony to the woman according to the situation of the parties and that the alimony should be paid in advance within the time it is stated. According to Syrian Personal Status Law, in this case, the husband is forced to pay alimony, if he does not pay it again, the court will rule the alimony as of the date he avoids paying the alimony.

There is disagreement about whether a woman who is not pregnant who is divorced with bain talaq will qualify for alimony. According to the Ottoman Alimony Law, both the woman waiting for the iddet because of talak deserve the alimony. There is no clear provision that alimony is necessary during the period of iddet in the of Family Rights Decree, and it has been referred to by means of a sign. In the Syrian Personal Status Law, it was decreed that during the time of iddet, alimony will be required and alimony will be paid for a maximum of nine months. In Turkish Civil Code, alimony after divorce is not only a debt to men; it is not limited to the period of iddet.

Keywords: Spouse, alimony, marriage, divorce, ‘idda.